

Bakalářská práce

Kontakty dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou

Studijní program:

B0923P240005 Sociální práce

Autor práce:

Lenka Blahová, DiS.

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Kontakty dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou

Jméno a příjmení:

Lenka Blahová, DiS.

Osobní číslo:

P20000494

Studijní program:

B0923P240005 Sociální práce

Zadávající katedra:

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Akademický rok:

2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Inovace způsobu realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou ve vybraném zařízení.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování, sekundární analýza dokumentů.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

Čeština

Seznam odborné literatury:

HAVRDOVÁ, Z., 1999. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: OSMIUM. ISBN 80-902081-8-5.

MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., et al., 2019. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.*

Komentář. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-481-4.

MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O., et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN

978-80-262-0366-7.

PAZLAROVÁ, H., 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN

978-80-262-1020-7.

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 28. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 13. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí mé práce, PhDr. Kateřině Thelenové, Ph.D., za odborné vedení a empatický přístup, který mě v procesu tvorby této práce podporoval.

Dále mé poděkování patří Mgr. Petře Vlčkové a Dominice Babákové, které mi poskytly prostor dále se vzdělávat a získané znalosti a dovednosti přenášet do praxe.

Velice děkuji také mé rodině, která je pro mne inspirací a zároveň zrcadlem.

V České Lípě 10. dubna 2023

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá kontakty dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou. V této práci je východiskem skutečnost, že mezi povinnostmi pěstouna patří udržovat a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči. V práci je uvedena legislativa v oblasti pěstounské péče a příprava jednotlivých účastníků na společné setkání. Jsou zde také zmíněny stěžejní kompetence sociálního pracovníka při realizaci kontaktu.

Cílem práce je inovace metodiky při realizaci kontaktů ve vybraném zařízení. Tato bakalářská práce je tvořena z teoretické a praktické části, součástí praktické části je výzkum realizovaný ve vybraném zařízení. Výzkumná data jsou získána prostřednictvím řízeného rozhovoru a otázky se zaměřují na realizaci kontaktu s ohledem na zajištění bezpečí dítěte a také na kompetence sociálního pracovníka při realizaci setkání. Na základě výsledků výzkumu je vytvořen jednoduchý informační leták, který slouží jako podpora pro pracovníky, kteří realizují kontakt a zároveň je tento leták výsledkem zamýšlené inovace.

Klíčová slova:

Biologická rodina, inovace, kontakt, kompetence, pěstounská péče, příprava

ANOTATION

The bachelor thesis deals with the contacts between a child in foster care and the original family. In this, the starting point is the fact that the duties of a foster parents include maintaining work and deepening the child's belonging with loved ones, especially with parents. Legislation in the field of foster care and preparation of individual participants at joint meetings is presented in the work. The core competencies of the social worker in implementing contact are also mentioned here.

The goal of the work is to innovate the methodology for making contacts in the selected facility. This bachelor's thesis consists of a theoretical and a practical part, part of the practical part is research carried out in the selected facility. The research data is obtained through a guided interview and the questions focused on the implementation of the contact with regard to ensuring the safety of the child, as well as on the competence of the social worker in the implementation of the meeting. Based on the results of the research, a simple information leaflet is created, which serves as a support for the workers who implement the contact and at the same time this leaflet is the result of the intended innovation.

Key words:

Original family, innovation, contact, competence, foster care, preparation

Obsah

Obsah	7
ÚVOD	9
1 TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1 Pěstounská péče – úvod	11
1.1.1 Historie pěstounské péče	11
1.1.2 Aktuální otázky pěstounské péče v České republice.....	12
1.2 Ukotvení pěstounské péče v legislativě	13
1.2.1 Formy pěstounské péče	15
1.3 Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou	16
1.3.1 Formy kontaktu	18
1.3.2 Kontakt dle míry účasti třetích osob.....	19
1.4 Zájem dítěte.....	20
1.4.1 Limity kontaktu	20
1.5 Dohoda o realizaci kontaktů dítěte s rodiči.....	21
1.5.1 Příprava dítěte na kontakt.....	22
1.5.2 Příprava pěstouna na kontakt	23
1.5.3 Příprava rodiče na kontakt.....	23
1.5.4 Možné reakce dítěte na kontakt.....	24
1.5.5 Zhodnocení kontaktu	25
1.6 Kompetence sociálního pracovníka při realizaci kontaktu	26
1.6.1 Kompetence sociálních pracovníků.....	26
1.6.2 Kompetence rozvíjet účinnou komunikaci.....	28
1.6.3 Kazuistika asistovaného kontaktu z vybraného zařízení.....	29
2 PRAKTICKÁ ČÁST	31
2.1 Cíl a předmět průzkumu.....	31

2.2	Průzkumné otázky	31
2.3	Analýza aktuálně používaných dokumentů	32
2.4	Metodika sběru dat	34
2.4.1	Prostředí průzkumu	34
2.4.2	Popis vzorku respondentů	35
2.4.3	Techniky sběru dat	37
2.5	Prezentace dat	37
2.5.1	Frekvence a náročnost kontaktů	37
2.5.2	Příprava na kontakt (ve vztahu k sobě sama)	39
2.5.3	Příprava ve vztahu k ostatním aktérům	40
2.5.4	Podněty k zavedení do praxe	41
2.5.5	Reakce dětí na kontakt zaznamenané v praxi	42
2.5.6	Kompetence a seberozvoj respondentek	43
2.6	Sumarizace zjištění	44
2.7	Návrh doporučení	46
2.8	Diskuze	46
3	ZÁVĚR	49
4	SEZNAM ZDROJŮ	51
5	SEZNAM PŘÍLOH	54

ÚVOD

Tématem této práce jsou „Kontakty dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou“. Toto téma jsem si zvolila proto, že oblast setkávání dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou je mi v mém profesním životě blízké, je to téma, na které se dá nahlížet z různých úhlů a dle mé dosavadní pracovní zkušenosti často budí u zúčastněných stran emoce. Tato bakalářská práce může v této oblasti pomoci doprovázejícím sociálním pracovníkům při realizaci kontaktů k tomu, aby byl kontakt bezpečný pro všechny zúčastněné strany a aby byly posíleny kompetence doprovázejícího pracovníka.

Poznatky, které nabízí prostředí české sociální práce k tématu kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou může sociální pracovník nalézt jednak v obecnějších teoretických pracích, jako je například *Encyklopedie sociální práce* (Matoušek et al. 2013) a ve *Slovníku sociální práce* (Matoušek 2008).

Konkrétněji zacílené publikace jsou například *Pěstounská péče* (Pazlarová 2016), závazným dokumentem je *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí* (Macela et al. 2019). Ještě konkrétněji se tímto tématem zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své metodice *Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými* (Jirková 2021) a na kterou je odkaz v seznamu zdrojů a také například organizace Rozum a cit z. s.¹, Velký vůz Sever – poradenské a vzdělávací centrum, z. ú.² a Amalthea z. s.³. Na publikace a materiály od těchto autorů či organizací odkazují v teoretické části této práce.

Předmětem mé práce jsou kontakty dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou se zřetelem na zajištění bezpečí dítěte, což vnímám jako jeho zájem. Ze statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že v roce 2021 bylo v České republice v pěstounské péči svěřených celkem 12 351 dětí (MPSV 2022). Dále budou popsány

¹ <https://www.pestouni-rac.cz/>

² <https://www.velkyvuz-sever.cz/sever/>

³ <https://www.amalthea.cz/>

kompetence sociálního pracovníka, který je pracovníkem OSPOD a doprovázející organizace. Kompetence slouží k podpoře samotného pracovníka při realizaci setkání, opravňují jej jednat v určité situaci. Z tohoto vyvozují, že opravňují pracovníka nejen kontakt plánovat, pokud je potřeba, tak ho i řídit, ale také do něj zasahovat, nebo ho ukončit (viz kompetence plánovat postup v kompetenčním modelu od Havrdové, v této práci na straně 21).

Jako cíl práce jsem si zvolila inovovat způsob realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou ve vybraném zařízení. Důvodem pro inovaci je skutečnost, že v nedávné době proticovidových opatření v letech 2020-2022 bylo nutno realizovat setkání dětí s jejich rodinami jinými způsoby, než osobním kontaktem a jinak, než bylo dosud popsáno v metodickém postupu, které vybrané zařízení využívá a dosud užívaná metodika se jevila jako zastaralá, nereflektující aktuální potřeby zúčastněných. Práce vychází z případové studie vybrané organizace a je postavena na metodě dotazování a sekundární analýze dokumentů, kterou využiji při zpracování inovativního materiálu.

Práci člením do teoretické a praktické části. V první části této práce jsou popsána teoretická východiska k tématu, jsou členěna do jednotlivých kapitol. Druhá část práce, praktická, se věnuje rozhovorům s pracovníci doprovázející organizace a analýze dokumentů. Konečným výstupem této práce je informační leták.

Domnívám se, že tato práce by mohla v budoucnu nalézt své využití jako již výše zmíněná inovace způsobu realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči ve vybraném, konkrétním zařízení, případně jako inspirace pro realizaci kontaktů v jiných organizacích, která by odpovídala svou charakteristikou zde vybranému zařízení.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Pěstounská péče – úvod

Pro pochopení kontextu osvětluji pojem „pěstounská péče“. Teoretikové české sociální práce, mezi které lze jednoznačně zařadit Matouška s Pazlarovou (2016), se shodují, že pěstounská péče je ve své podstatě jedna z forem náhradní rodinné péče.

Matoušek (2008, s. 134) ve svém *Slovníku sociální práce* uvádí, že *pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, kterou v ČR garantuje a financuje stát. S tímto tvrzením se shoduje i Pazlarová (2013, s. 466), neboť taktéž uvádí, že pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče.*

Bubleová s Kovaříkem (1999, s. 34) uvádějí poněkud košatější definici, avšak ve své podstatě dosti podobnou. Píší, že *pěstounská péče je zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.*

1.1.1 Historie pěstounské péče

Při detailnějším zaměření na vývoj a historii pěstounské péče se lze dobrat k faktu, že touha, potřeba a schopnost starat se o dítě, které není vlastní, sahá hluboko do lidské historie. Trnková (2018, s. 1) tuto skutečnost dokládá na příkladech starých bájí a pověstí, například na mýtech o Romulovi a Removi, o králi Oidipovi, na příběhu o nalezenci Mojžíšovi, který vychází z Bible. Dle Trnkové (2018, s. 1) lze též poukázat na příklad Plaváčka v pohádce Tři zlaté vlasy děda Vševěda od K. J. Erbena.

Při zacílení striktně a pouze na pěstounskou péči, která patří do oblasti náhradní rodinné péče spolu s adopcí, ale odlišuje se od ní, spatřují Bubleová s Matějčkem (1999, s. 25) její počátky v instituci tzv. kojných. Tito teoretikové uvádí, že kojné, které pobíraly za svou funkci plat, se v historii objevovaly v Řecku v městských státech, ale také v Římě. Výše zmiňovaní autoři také uvádějí, že se kojné scházely pod sloupem se jménem Columna Lactaria a nabízely tam své služby, které byly směřovány manželkám tehdejších patricijů. Tyto ženy nabízely kojným za služby pro své děti buďto finance, nebo jiné výhody. Tato praxe pokračovala přes období středověkých dvorů a přes renesanci, kdy

například městské rodiny svěřovaly děti kojným na venkov a pokud děti přežily, brala si je rodina zpět k sobě.

Zjistila jsem, že samotné označení „pěstouni“ se dle Bubleové s Matějčkem (1999, s. 26) užívá od druhé poloviny 19. století. Pěstouny byly v tomto případě kojné, které takto nalézaly své uplatnění.

Další významný milník ve vývoji pěstounské péče spatřují výše uvedení autoři (1999, s. 28 - 29) ve vzniku Okresních sirotčinců po roce 1868 a v objevování Okresních komisí pro péči o mládež. Taktéž dodávají, že v roce 1908 vznikla v Praze Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě a v období první republiky byla již pěstounská péče členěná na čtyři druhy: pěstounskou péči „nalezeneckou“, pěstounskou péči řízenou a kontrolovanou Okresními péčemi o mládež, pěstounskou péči v tzv. koloniích a na pěstounskou péči na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny.

Po roce 1948 byl dle Bubleové a Matějčka (1999, s. 30) systém pěstounské péče přeorganizován. Síť péče o opuštěné děti prořídla, činnosti dobrovolných organizací se jevily jako nežádoucí, ke zrušení pěstounské péče a všech jejích forem došlo v roce 1950. K jejímu obnovení došlo po 23 letech. Z výše uvedeného je patrné, že historická linie pěstounské péče jako jedné z forem náhradní rodinné péče je z dobových dokumentů patrná do hluboké historie a dokládá tím potřebu a schopnost lidí postarat se o nezaopatřené děti, také to mohla být reakce na vysokou úmrtnost dětí v tehdejší době.

1.1.2 Aktuální otázky pěstounské péče v České republice

Od doby, kdy hovoříme o pěstounské péči jako o cílevědomé činnosti, prošla tato oblast vývojem a doznala změn, které odrážejí nejen posun v čase, ale také potřeby dětí a pěstounů. Dokázat to lze na současném systému finančního odměňování pěstounů, nabídkou podpůrných služeb, ale také prověřováním odborné způsobilosti – o kterých píše v dalších kapitolách. Navzdory tomu se v některých bodech pěstounská péče v minulosti a nyní shodují. Jako příklad může sloužit to, že i nyní je pěstounská péče *chápána jako dočasná forma péče o dítě* (Trnková 2018, s. 80). Dokladem skutečnosti, že v dobách minulých tomu bylo stejně, je navrácení dětí od kojných zpět do rodin, popřípadě do jiné formy péče (viz kapitola 1.1).

O svěření dítěte do péče jiného prostředí, než je jeho biologická rodina, rozhoduje v českém prostředí vždy soud na základě návrhu, který podává nejčastěji pracovník orgánu sociálněprávní ochrany dětí. Ráda bych ještě zmínila, co je obsahem sociálněprávní ochrany dětí. Matoušek s Pazlarovou (2016, s. 12-13) to shrnuje tak, že se touto ochranou rozumí *soubor činností upravených zákony směřujících k zajištění práva dětí na příznivý vývoj, výchovu a ochranu zájmů*. Dále autoři blíže specifikují, že orgány takovéto sociálněprávní ochrany dětí jsou například obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. V praxi se lze setkat s termínem „pověřená osoba“, což Matoušek s Pazlarovou (2016, s. 13) vysvětlují jako subjekt, který je pověřený výkonem sociálněprávní ochrany dětí. Legislativní rámec bude přiblížen v následujících kapitolách.

Na základě této kapitoly jsem si uvědomila, jak se pěstounská péče vyvíjela v historickém kontextu k propracovanému systému, který je platný dnes. Na systém pěstounské péče se lze dle mého názoru dívat jako na živý systém, který se neustále dynamicky vyvíjí, což lze dokázat na množství legislativních změn a trendů v pěstounské péči.

1.2 Ukotvení pěstounské péče v legislativě

Pokud je o pěstounské péči uvažováno jako o formě náhradní rodinné péče, lze se o ní jako o instituci dočíst v *Úmluvě o právech dítěte*, která má nadnárodní platnost, konkrétně ve článku 20, v bodě 2, kde se hovoří o zabezpečení náhradní péče (MPSV 2016). V tomto článku se píše o tom, že státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, jsou vázány zabezpečit náhradní péči dítěti, které je zbaveno svého rodinného prostředí (dočasně nebo trvale), nebo v něm nemůže být ponecháno.

Právní ukotvení pěstounské péče v České republice má těžiště v občanském zákoníku v platném znění, a to v § 958 až § 970. Toto uvádějí jako hlavní právní pramen Novotná (2018, s. 21) a Trnková (2018, s. 79). Dalším pramenem je Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon se zabývá sociálně-právní ochranou, pěstounskou péčí a jejím zprostředkováním, pověřenými osobami, povinností sledovat naplňování dohody o doprovázení, dávkami, které jsou

s pěstounskou péčí spojené a taktéž jsou zde vymezena práva a povinnosti pěstouna, biologických rodičů, pověřených pracovníků a pracovníků OSPOD.

V již zmíněném zákoně o sociálně-právní ochraně dětí jsou v páté části k nalezení práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče. Podrobněji a s komentářem se tomuto zákonu věnuje Macela et. al. (2019). V §47a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění, jsou uvedeny práva a povinnosti osoby pečující a osoby v evidenci (pro potřeby této práce dále jen osoby pečující), jedná se zejména o skutečnosti, že osoba pečující a osoba v evidenci (Macela, et al., 2019, s. 557-578):

- má právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě;
- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte (...);
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců;
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti podle §47 písmene f) zákona uvedeného výše;
- právo na pomoc při plnění povinností podle §47 písmene h), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku;
- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče v rozsahu 24 hodin;
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče;
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak (Macela et al., 2019, s. 575-78).

Pro potřeby této práce je významný článek 7 výše zmíněné Úmluvy o právech dítěte, kde se hovoří o právu dítěte znát své rodiče a ve článku 9 a bodě 3 (tamtéž), kde je zaneseno právo dítěte na udržování pravidelných osobních kontaktů s oběma rodiči, ledaže by toto bylo v rozporu s jeho zájmy (MPSV 2016).

Toto je uvedeno i v Listině základních práv EU, ve článku 24, bodě 3, kde je také výslovně uvedeno právo dítěte na udržování pravidelných osobních vztahů a přímý styk dítěte s oběma rodiči (Úřední věstník Evropské unie 2012).

Na osobní kontakty dítěte s jeho biologickou rodinou má tedy dítě právo, které vyplývá z právních dokumentů. Z mé dosavadní praxe se domnívám, že v pěstounské péči ke kontaktům dochází často a jeví se mi jako potřebné jejich formu upravit pro potřeby vybrané doprovázející organizace.

Doprovázení je termín, který není přesně definovaný v zákoně, ale je zažitý pro službu, kterou poskytují převážně doprovázející organizace. Jedná se jak o podpůrnou činnost, která směřuje k pěstounům a jim svěřeným dětem, což lze podle mého názoru chápat jednak jako prevenci selhání pěstounské péče, tak i jako činnost, kterou se sleduje výkon pěstounské péče. Činnost doprovázejících organizací se zaměřuje především na konzultace, poradenství, sdílení, podporu a případně i vedení pěstounů. Mimo doprovázející organizace může doprovázení poskytovat současně i OSPOD (Šustrová 2018, s. 139-141).

1.2.1 Formy pěstounské péče

V současné době je možno nahlížet na pěstounskou péči jako na celek, systém či oblast, kterou lze vnímat různou optikou.

Novotná (2018, s. 23) uvádí, že z hlediska příbuznosti lze hovořit o **pěstounské péči zprostředkované**, kdy se jedná o typ péče, kdy se o dítě staré nepřibuzný jedinec či pár. Opakem této péče je péče příbuzenská.

Dále se lze v praxi setkat s **příbuzenskou pěstounskou péčí**. Trnková (2018, s. 82) dodává, že tato péče má přednost před umístěním dítěte do prostředí mimo okruh jeho rodiny. Dítě je svěřeno do péče příbuzným v případě, že je tato skutečnost v jeho nejlepším zájmu. Za tohoto předpokladu pak nedochází ke zprostředkování pěstounské péče výše zmíněným orgánem sociálně-právní ochrany.

Další formou pěstounské péče je **pěstounská péče na přechodnou dobu**. Tato forma pěstounské péče by se měla dle Novotné (2018, s. 23) starat o děti pouze po nezbytně nutnou, zpravidla krátkou dobu. Pazlarová (2016, s. 153) toto specifikuje tak,

že dítě by mělo tuto krátkou dobu strávit v rodinném prostředí, než se pro něj najde řešení, které bude trvalé. Právě vnímání pěstounské péče optikou příbuznosti a z hlediska délky pobytu dětí v pěstounské rodině je v odborných publikacích nejčastěji užíváno k vymezení typu této náhradní rodinné péče.

Pěstounskou péči lze také vnímat z hlediska počtu svěřených dětí na individuální a skupinovou.

Moje zkušenost s pěstounskou péčí z pohledu pracovnice doprovázející organizace je pozitivní, myslím, že se do určité míry osvědčila jako náhradní řešení za možnost vyrůstat s biologickými rodiči. Praxe však ukazuje, že je zde stále nedostatek profesionálních pěstounů, kteří by byli ochotni a schopni postarat se o děti, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině.

Tato typologie pěstounské péče se do této bakalářské práce promítá způsobem realizace kontaktů dítěte s rodinou, realizace kontaktů bývá jiná u příbuzenské pěstounské péče, kdy se kontakty často odehrávají bez asistence doprovázející organizace, jiný způsob setkávání dítěte s biologickou rodinou je v případě pěstounské péče zprostředkované, kdy je většinou pomoc doprovázející organizace požadována ze strany pěstounů a ke kontaktům dochází na neutrální půdě, obvykle v prostorech organizace či v prostorách heren, a při pěstounské péči na přechodnou dobu se zpravidla v praxi z mé zkušenosti uchyluje k tomu, že se setkávání dítěte s rodinou na čas utlumí, obvykle do té doby, než se naváže na nové dlouhodobé pěstouny. V případě přechodu dítěte do osvojení ke kontaktům nedochází.

1.3 Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou

Jak píše výše, právo na kontakt s biologickou rodinou je pro dítě zanesen v uvedených právních dokumentech. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí je toto zakotveno jako povinnost pěstouna udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a, písm. h).

Macela (2019, s. 578) ve svém komentáři k pěstounské péči tuto zmíněnou specifickou povinnost pěstouna zdůvodňuje předpokládanou dočasností této formy péče o dítě.

Přímo tématu kontaktu dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou se věnuje i metodika od Jirkové (2021). Ta se soustřeďuje především na rodiče a pěstouny, ale jsou v ní zmíněni i ostatní aktéři kontaktů, jako jsou pracovníci doprovázejících organizací a OSPOD. Využití metodického materiálu autorka předpokládá hlavně v případech, kdy se kontakt dítěte s rodinou jeví jako problematický či konfliktní (Jirková 2021, s. 3).

Je zde uvedeno 10 základních východisek při práci na uskutečňování těchto kontaktů, mezi které Jirková řadí například chápání pěstounské péče jako pomoc svěřeným dětem, která však nemusí být trvalého rázu, v čemž je ve shodě s Macelou (2019, s. 578).

Dále je zde zmíněno jako jedno z východisek při realizaci kontaktů postupování v souladu s platnou legislativou, zajištění potřeb a bezpečí dítěte, multidisciplinární spolupráce nebo také využití všech forem kontaktu dítěte s rodičem (Jirková 2021, s. 4-7). Jirková také uvádí, že kontakty dítěte s biologickou rodinou mohou sledovat různé cíle, které nazývá jako dílčí, a kterými mohou být například návrat dítěte do péče rodičů, navázání a udržení kontaktu s ním nebo může být takovýmto dílčím cílem práce na životním příběhu dítěte (Jirková 2021, s. 8).

Kontakty dětí v pěstounské péči blíže a detailněji rozepisuje Pazlarová (2016, s. 169-186). V kapitole o kontaktech klade důraz na zdůvodnění prospěšnosti setkávání dětí se svými biologickými rodiči pro zúčastněné strany, tedy děti, rodiče a pěstouny. Autorka vidí přínos kontaktů pro děti zejména ve zdravém vývoji osobnosti člověka, ke kterému je zapotřebí, aby znal své kořeny. Absence těchto znalostí může dle Pazlarové (2016, s.169-170) vytvářet mezeru v životním příběhu dítěte, kterou si dítě může zaplnit představami o rodině, které se nemusí zakládat na reálném základě. Současně může docházet k idealizaci biologické rodiny a k narušení vztahu k pěstounské rodině. Přínos pro biologické rodiče může být dle Pazlarové (tamtéž) spatřován v aktivizačním působení tohoto setkávání na rodiče, rodiče bývají motivováni k úpravě svých podmínek a životní situace. Pokud dle autorky rodiče vědí, kde a v jakém prostředí jejich dítě žije, snižuje toto vědomí míru stresu, která na rodiče dopadá.

Pěstouni i děti mohou z kontaktů dětí s rodiči získat nové podněty, které můžou vést ke zkvalitnění vztahů s dětmi. V jednom z uvedených příkladů jsem zjistila, že se mohou pěstouni vyhnout pozdějšímu smýšlení dětí o tom, že je pěstouni „ukradlí“ jejich

rodině. Pokud pak nastane v životě dítěte složitější situace, kdy je zapotřebí k jejímu řešení participace rodiče, mají pěstouni výhodu v nastavené komunikaci s biologickým rodičem. (Pazlarová 2016, s. 170).

Dále Pazlarová (2016, s. 170) píše o vhodnosti kontaktu, jeho formách, dohodě o kontaktech, plánování setkání a překážkách při kontaktech. Zmiňuje též roli pracovníka při uskutečňování kontaktů dětí s rodiči a prostor věnuje také podpoře zúčastněných stran. Právě této oblasti se budu věnovat v praktické části své práce.

Ille se Zaplatílkovou (2018, s. 112) se přiklání k názorům psychologů, že pěstouni mohou v případě probíhajících kontaktů lépe porozumět svěřeným dětem díky tomu, že děti poznají svou minulost, zorientují se ve svém životě a mají možnosti vytvořit si reálný obraz o své biologické rodině.

1.3.1 Formy kontaktu

Ve své práci budu částečně vycházet z metodiky od Jirkové (2021). Výklad této metodiky jsem si vybrala vedle dalších proto, že je doporučován jako metodický materiál na realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči a vychází od ministerstva práce a sociálních věcí a je to současně metodika, kterou se řídí vybrané zařízení. Jako pracovníci doprovázející organizace mi místy tato metodika přijde složitá s rozsáhlými pasážemi. Metodika, jak je uvedeno v jejím úvodu, se primárně soustřeďuje na rodiče a pěstouny, dle mého názoru by zde mohly být více vyjasněny kompetence pracovníka doprovázející organizace či OSPOD. Proto se ve své bakalářské práci věnuji inovaci metodiky při realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodinou, součástí inovace bude vyjasnění těchto kompetencí.

Jirková (2021, s. 9-11) dělí kontakty dětí s biologickou rodinou na přímé, které ještě dělí na osobní (návštěva, setkání) a distanční (videohovor, telefonát) a nepřímé, za které považuje email, chat, pohled, dopis, výměnu fotografií a také i povídání o pěstounské rodině. Dále zde uvádí, že dle časové frekvence se může jednat o kontakt jednorázový či opakovaný.

Pazlarová k formám kontaktu doplňuje, že v zahraničí se osvědčila tzv. poštovní schránka (z angl. letter box). Jedná se o nejvzdálenější způsob kontaktu mezi rodičem a dítětem. V praxi dochází k tomu, že buď rodiče, nebo děti pošlou dopis na adresu

pracovníka, který dopis předá druhé straně. Tímto je dosaženo základní informovanosti mezi rodiči a dětmi (Pazlarová 2016, s. 172).

Dále zde Pazlarová (2016, s. 173) zmiňuje kontakty přímé písemné, telefonické, elektronické, které souvisí s rozmachem nových technologií a kontakty s osobní přítomností rodiče a dítěte, kdy může dojít k přímému osobnímu kontaktu bez asistence. Jednou z forem osobního kontaktu je dle Pazlarové tzv. asistovaný kontakt, který je vhodný při úvodních setkáních a v případech, kdy se rodič choval v minulosti při kontaktech s dítětem nevhodně. Domnívám se, že označit rodičovo chování jako nevhodné může přítomný sociální pracovník nebo pěstoun v případě, že rodič porušuje obecná pravidla slušného chování (například vulgarity, výhrůžky). Lošťáková (2012, s. 25) uvádí, je vhodná komunikace bez výčitek a manipulací. Asistovaný kontakt dle Pazlarové (2016, s. 173) znamená, že je při kontaktu nablízku další osoba, která je pro dítě bezpečná a může se jednat například o pracovníka, nebo pěstouna. V této terminologii panuje nesoulad s Jirkovou (2016, s. 12), která uvádí, že *přítomnost pěstouna u kontaktu není považována za asistovaný kontakt*.

1.3.2 Kontakt dle míry účasti třetích osob

Jirková (2021, s. 11-12) rozlišuje kontakty dle míry účasti třetích osob. Zmiňuje již výše uvedený asistovaný kontakt, který vnímá jinou optikou, než Pazlarová (2016, s. 173). Dále zde uvádí kontakt na základě rozhodnutí soudu, kde konkrétní podmínky setkání definuje soudní rozhodnutí.

Asistenci při kontaktu se souhlasem rodiče a pěstouna rozumí Jirková (tamtéž) situaci, kdy jsou při kontaktu rodiče s dítětem přítomné třetí strany (například pracovník doprovázející organizace). Zmiňuje, že tato asistence by měla mít dočasný charakter.

Ke zprostředkovanému neboli facilitovanému kontaktu dochází dle Jirkové (2021, s. 11) například tehdy, když je pracovník OSPOD nebo doprovázející organizace přítomen v úvodu společného setkání, pomůže všem zúčastněným se započítím kontaktu, navázáním komunikace a posléze od facilitace kontaktu odstoupí a stáhne se.

Kontakt realizovaný bez přítomnosti třetích osob je dle výše zmíněné autorky (Jirková 2021, s.11) většinou na základě ústní dohody mezi pěstounem a rodičem, kdy se sleduje zájem dítěte.

1.4 Zájem dítěte

Tento pojem, „zájem dítěte“, je uveden v *Úmluvě o právech dítěte* z roku 1989. Pojmu „zájem dítěte rozumím tak, že se jedná o činnosti, které jsou v zájmu dítěte, měly by mu přinést blaho, pozitivně jej směřovat a neohrožovat dítě, a podporovat jeho zdravý vývoj. Toto je však obtížně prokazatelné.

Matoušek s Pazlarovou (2016, s. 13) podotýkají, že dle této *Úmluvy* má být zájem dítěte nejvyšší prioritou při aktivitách, které se týkají dětí a které se uskutečňují prostřednictvím veřejných nebo soukromých subjektů. Zároveň uvádějí, že definovat tento pojem je velice obtížné.

Dítě má dle autorů (tamtéž) svůj zájem vyjádřit a má k němu být přihlíženo a za významné hledisko při posuzování zájmu dítěte je také považováno *zachování identity dítěte, zachování jeho rodinného prostředí a dosavadních vztahů, zajištění péče, ochrany a bezpečí, podpora jeho zdraví, zajištění jeho vzdělání a posouzení rizik, jimž je případně vystaveno.*

O zájmu dítěte se rozepisuje také Sobotková (2010, s. 56) ve svém článku *Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče*. Článek ukazuje na základě kvantitativních údajů blíže charakterizovat prostředí biologických rodičů dětí, které jsou umisťovány do náhradní rodinné péče. Ze zmíněného článku je patrné, že autorka doporučuje význam biologické rodiny nepřeceňovat a v případě, že dojde ke střetu zájmu rodiče a dítěte, měl by se vždy dle Sobotkové upřednostnit zájem dítěte.

1.4.1 Limity kontaktu

Z výše uvedeného vyplývá, že k posouzení vhodnosti kontaktu je potřeba brát zřetel na zájem dítěte. Tak, jako byly dle Pazlarové (2016, s. 171) v minulosti tendence k tomu, aby ke kontaktům rodičů s dětmi nedocházelo, mělo by se nyní zamezit tomu, aby k setkávání docházelo vždy a za jakýchkoliv okolností. Uhlířová (2012, s. 20) uvádí, že pro vhodnost kontaktu jsou důležitým ukazatelem dítě, jeho názor a pocity.

Kontakt je jednoznačně nevhodný v případě, kdy je soudním rozhodnutím v odůvodněných případech styk rodičů s dítětem omezen nebo ho soud zcela zakazuje. Dále je zapotřebí uvažovat nad vhodností kontaktu tehdy, když dítě dává najevo

k setkávání s rodiči negativní postoj. Za těchto okolností by měl být kontaktován pracovník, který tuto situaci řeší s rodiči. Následně by dítě mělo dostat větší podporu od pěstounů (Pazlarová 2016, s. 171-172). V této části práce je namístě zdůraznit, že na kontakt s biologickými rodiči má dítě právo, ale nikoliv povinnost a toto je potřeba brát v jednotlivých případech v úvahu (Sobotková 2010, s. 56).

1.5 Dohoda o realizaci kontaktů dítěte s rodiči

Dohoda o realizaci kontaktů dítěte s rodiči může předejít případným nedorozuměním. Pazlarová (2016, s. 174) toto nazývá *dohodou o kontaktech*, Jirková v metodice od MPSV (2021, s. 27) používá označení *rámcová dohoda o kontaktu*. Obě autorky zdůrazňují, že při tvorbě takovéto dohody je potřeba vycházet z potřeb dítěte, rodiče a pěstouna (Jirková 2021, s. 25). Při realizaci samotného setkání by dospělí měli brát ohledy zejména na potřeby dítěte, toto se týká i výběru vhodného místa setkání.

Dohoda o kontaktech by měla mít písemnou podobu, ve které by byla uvedena jména a kontakty na rodiče a na pracovníka, který odpovídá za realizaci těchto kontaktů. Lze zde i konkretizovat, v jaké formě budou kontakty probíhat a v jakém časovém rozsahu. V takovéto dohodě lze i uvést, kdo je odpovědný za doprovod dítěte na setkání a z něj (Pazlarová 2016, s. 175-176).

Při tvorbě dohody o kontaktech a její konkretizaci lze dle Jirkové (2021, s. 25) přistoupit také k využití mediace, případové konference, popřípadě jiných metod sociální práce. Z dostupných materiálů, které pojednávají o spolupráci biologické a náhradní rodiny, například Škoviera (2007, s. 133-134) je zřejmé, že pouze dobrá spolupráce těchto dvou stran může být prospěšná dítěti, protože mu tak může pomoci k tomu, aby pochopilo svou situaci, dokázalo se v ní orientovat a vyrovnalo se s ní.

V případě, že k dohodě o kontaktech nedojde ani s využitím výše zmíněných postupů, může k úpravě kontaktů dítěte s rodičem dojít rozhodnutím soudu. Právě soud je dle Ille a Zaplatílkové (2018, s. 117) jediným orgánem, který je o styku dětí s rodiči oprávněn rozhodovat autoritativně.

Pokud není kontakt dětí s rodiči upraven soudně, měl by se OSPOD snažit o vytvoření takovéto dohody právě s využitím metod sociální práce. Úloha doprovázející organizace spočívá v pomoci s realizací tohoto styku (Ille, Zaplatílková 2018, s. 113-117)

a doprovázející subjekt je zároveň také většinou tím, kdo připravuje zúčastněné strany na plánované setkání dítěte s rodičem (Jirková 2021, s. 33). Uhlířová (2012, s. 22) k tomu ve své metodice dodává to, že příprava jednotlivých aktérů by měla předcházet samotnému setkání a je důležitá zejména tehdy, když je plánováno setkání rodiče s dítětem po dlouhé odmlce.

Hlavními aktéry *dohody o kontaktech* jsou tedy dle Jirkové (2021, s. 12) dítě, rodič a pěstoun. Jirková (2021, s. 12) dále uvádí, že role OSPOD spočívá při realizaci kontaktů v hájení zájmů dítěte, doprovázející organizace se zaměřuje na zájmy pěstounů a biologické rodiče může při jejich setkání s dítětem podporovat například sociálně-aktivizační služba, pokud s ní rodič navázal spolupráci.

1.5.1 Příprava dítěte na kontakt

Těžiště přípravy dítěte na setkání s rodiči se nalézá u pěstouna. V tomto se shodují Pazlarová (2016, s. 184) i Jirková (2021, s. 37). Při tomto konstatování se vychází z občanského zákoníku, konkrétně z § 967 zákona č. 89/2012 Sb., v platném znění, kde je uvedeno, že *pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak* (Zákony pro lidi 2022). Toto se v praxi děje prostřednictvím realizace kontaktů dítěte s rodičem, přičemž za formu „kontaktu“ se dá považovat dle Jirkové (2021, s. 10) i povídání o biologické rodině. Jak může pěstoun prakticky připravovat dítě na kontakt, bude popsáno v praktické části této práce.

V rámci přípravy dítěte na setkání s rodičem by měl pracovník, který nese odpovědnost za setkání, zjistit stanovisko dítěte ke kontaktu, kde by například chtělo, aby setkání proběhlo, jaké má vize nebo plány, jak by chtělo čas s rodičem strávit, rodiči může například nakreslit obrázek. Dítěti by měly být také zodpovězeny otázky, pokud nějaké má (Pazlarová 2016, s. 184-185).

Informace je vhodné dítěti sdělovat a vybírat přiměřeně jeho věku a stavu a dítěti nelhat. Pracovník ani pěstoun by neměli mít obavu říci dítěti „nevím“ (Uhlířová 2012, s. 19). Protože je hlavní tíže přípravy dítěte na kontakt na straně pěstouna, může, jak uvádí Jirková v metodice od MPSV (2021, s. 337) pěstoun požádat o odbornou pomoc,

například psychologickou nebo terapeutickou. Může se také jednat o pomoc například ze strany pracovníka, který dítě zná, má s dítětem vybudovaný vztah a tento kontakt realizuje.

1.5.2 Příprava pěstouna na kontakt

Jirková (2021, s. 35) uvádí, že za přípravu pěstouna je odpovědný doprovázející subjekt. V praxi toto znamená, že odpovědnost spočívá na klíčovém pracovníkovi doprovázející organizace. Pro pěstouny může kontakt dítěte s rodiči nést emoční těžkosti, mohou se nevědomě bát oslabení vztahu dítěte k nim a také se mohou bát toho, že dítě bude vůči nim jako primárním pečovatelům v opozici. V důsledku těchto obav je nezbytné pěstouny emočně podpořit a bude-li to situace vyžadovat, je na místě i poskytnutí odborné pomoci. Důležité je, aby pěstoun nabyl jistotu, že na situaci spojenou s kontaktem dítěte a rodičem není sám a aby porozuměl tomu, proč je setkání pro dítě důležité a popsat možné reakce dítěte, které mohou po kontaktu následovat (Jirková 2021, s. 35-36). Příklady těchto reakcí budou uvedeny v praktické části této práce.

S emocionální podporou pěstouna se shoduje i Pazlarová (2016, s. 184). Dodává, že pokud nastanou při realizaci kontaktu nejrůznější problémy, například se objeví konflikt mezi rodiči a pěstouny, je to právě pracovník zodpovědný za realizaci kontaktu, který by měl tyto problémy řešit. Pazlarová (2016, s. 184) ho dokonce přirovnává k jakémusi „mediátorovi“, který dbá na to, aby průběh kontaktu sledoval zájem dítěte. Jeho role spočívá v provázení aktérů kontaktem a v zajišťování toho, aby celé setkání probíhalo v souladu se zájmem dítěte.

1.5.3 Příprava rodiče na kontakt

Při plánování setkání rodiče s dítětem je potřeba, aby přípravou na setkání prošel i samotný rodič. Toto má na starosti obvykle pracovník, který připravuje celé setkání. Mezi důležité záležitosti, které s rodiči probírá, patří výběr vhodného místa a času setkání a popřípadě i domluva vhodného dárku pro dítě, v neposlední řadě i způsob komunikace s dítětem. Nedílnou součástí plánování kontaktu je také náplň času, který společně stráví. Pro dítě by měl být čas strávený s rodiči příjemnou záležitostí. Za předpokladu, že účastníci setkání chtějí, aby byl v kontaktech s dítětem zřejmý rozvoj, je potřeba, aby

došlo k poskytnutí zpětné vazby po tomto setkání, například formou rozhovoru (Pazlarová 2016, s. 182).

Jirková (2021, s. 34-35) se domnívá, že obecná příprava rodiče na setkání může být provedena osobou, která zajišťuje přípravu všech účastníků, nebo pomáhající organizací (nikoliv doprovázející organizací pěstouna) či jinou osobou, která bude hájit zájmy pěstouna. Pokud je v některých nabídkách doprovázejících organizací i příprava rodičů na kontakt s dítětem, je třeba dbát na to, aby přípravu rodiče prováděla jiná osoba, než klíčový pracovník pěstouna, neboť se tímto dá předejít střetu zájmů.

Zároveň Jirková také uvádí oblasti, o kterých je dobré s rodičem hovořit, a to je například oslovování mezi rodičem a pěstounem nebo mezi pěstounem a dítětem, přiblížení možných vhodných témat k hovoru (například neslibovat dítěti nespílitelné) a také je dle ní potřeba rodiči osvětlit možné reakce dítěte na setkání s ním, jak bylo naznačeno výše ve vztahu k pěstounům.

1.5.4 Možné reakce dítěte na kontakt

Jak píší v předchozím odstavci, Jirková (2021, s. 34-36) doporučuje s rodiči dětí hovořit na téma možných reakcí dítěte, které mohou ze setkání vyplynout. Těmito reakcemi může být projevení obav z kontaktu nebo preferování přítomnosti pečující osob před rodičem během kontaktu. Pěstouni dle Pazlarové (2016, s. 172) často popisují reakce dětí na kontakt jako dočasné změny v chování, zejména uvádějí odmlouvání, smutek a zlobení.

Uhlířová (2012, s. 32) doplňuje, že děti mohou být po setkání rozrušené, lze u nich pozorovat výkyvy nálad, vzpurnost, zamlklost nebo i zhoršení školního prospěchu a neposlušnost. Je možné, že se u pěstounů objeví názorové konflikty (Uhlířová 2014, s. 35).

Z mé dosavadní praxe vyplývá, že připravit pěstouny na všechny existující reakce po kontaktu nelze, ale je možné s pěstounem hovořit o tom, jaké chování se u dítěte může objevit. Pokud by ti závažnost situace vyžadovala, je možná spolupráce dítěte, pěstouna nebo obou s psychologem či terapeutem.

1.5.5 Zhodnocení kontaktu

Informace ke zhodnocení kontaktu lze nalézt především v metodice od MPSV (2021) a Uhlířové (2012 a 2014).

Zhodnocení by mělo proběhnout se všemi zúčastněnými osobami, a to bezprostředně po kontaktu, a není-li možné získat zpětnou vazbu hned po proběhlém setkání, mělo by k tomu dojít v co nejbližším možném termínu. Vyhodnocovat setkání by měla stejná osoba, která jednotlivé účastníky na setkání připravovala. Ve zhodnocení by mělo být reflektováno, zda se jednalo o bezpečný kontakt pro dítě, jestli došlo k naplnění cíle kontaktu, byla-li naplněna očekávání dítěte, pěstouna a rodiče a také to, jak se dítě projevovalo při samotném setkání, nebo po něm. Při nestandardních projevech chování dítěte (vzpurňové chování vůči pěstounům) nebo psychosomatických reakcích dítěte (noční můry, pomočování) je možno nabídnout využití odborné pomoci od psychologa nebo psychoterapeuta (Jirková 2021, s. 40-41). Výkyvy v emoční a výchovné rovině dítěte nejsou vždy znakem selhání biologického rodiče nebo toho, že se při setkání něco pokazilo. Setkání dětí s jejich biologickými u dětí vždy rozjitří jejich emoce (Lošťáková 2014, s. 36).

Jirková (2021) i Uhlířová (2014) uvádějí, že v oblasti kontaktů dítěte s rodičem a jeho reakcí na kontakt je nezbytné tyto poznatky zaznamenat do pravidelných půlročních zpráv o výkonu pěstounské péče, Uhlířová (2014, s. 35) zdůrazňuje, že pracovník OSPOD má právo do tohoto kontaktu vstupovat, neboť tím chrání zájem dítěte.

Pro zhodnocení setkání lze také použít mimo jiné jako nástroj formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu od Kocourkové a Černé, který je dostupný online (kontaktdetivnrp.cz). V mé praxi se mi osvědčilo vyhodnocovat proběhlý kontakt i pomocí swot analýzy.

Z dosud napsaného je dle mého názoru patrné, že pro zajištění bezpečného kontaktu dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou, který by byl v zájmu dítěte, je nutné, aby sociální pracovník dosahoval určitých kompetencí, které jsou uvedeny v kompetenčním modelu od Havrdové (1999).

1.6 Kompetence sociálního pracovníka při realizaci kontaktu

Za základní definici slova kompetence je považováno její vysvětlení od Havrdové (1999), kterou uvádí i Matoušek (2008) ve svém *Slovníku sociální práce*. Dle Havrdové je tedy kompetence *funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesionální role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnost reflektovat adekvátně kontext a citlivě aplikovat hodnoty profese* (Matoušek 2008, s. 84). Jak jsem již psala v úvodu mé práce, kompetenci chápu jako podpůrný prvek či schopnost samotného pracovníka při realizaci kontaktu dítěte s rodinou, jež jej opravňuje jednat v určité situaci.

1.6.1 Kompetence sociálních pracovníků

Záměrem bakalářské práce je inovace způsobu realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči, který spočívá v podpoře doprovázejících sociálních pracovníků k tomu, aby kontakt byl pro dítě bezpečný a v jeho zájmu. Těžiště podpory těchto pracovníků bude spočívat ve vyjasnění jejich kompetencí či pravomocí při realizaci kontaktu ve vybraném zařízení, při zohlednění nových forem realizace setkávání dětí s rodinou. Tyto formy kontaktů (online setkání, větší četnost telefonických kontaktů, kontakty ve věznicích) začaly být více využívány v době covidových opatření v letech 2020-2022.

Havrdová (1999, s. 49-110) vytvořila soustavu šesti základních kompetencí sociálního pracovníka, kterými dle ní jsou:

- rozvíjet účinnou komunikaci;
- orientovat se a plánovat postup;
- podporovat klienta a pomáhat mu k soběstačnosti;
- zasahovat a poskytovat služby;
- přispívat k organizaci práce;
- odborně růst.

Každou z těchto kompetencí Havrdová ještě člení do kritérií, pomocí kterých lze konkrétní kompetenci zhodnotit. Například u kompetence „orientovat se a plánovat postup“ jsou dílčími kritérii mimo jiné „orientovat se v potřebách a možnostech klientů a jejich rodin ve vazbě na okolí“, a dále „orientovat se v legislativních, společenských

a organizačních podmínkách a možnostech působících v dané situaci“, a také „sbírat a zpracovávat informace z různých zdrojů“ atd. (Havrdová 1999, s. 60-63).

Kompetencemi sociálního pracovníka přímo při realizaci kontaktů se zabývá také metodika od MPSV, kterou jsem v této práci již zmiňovala. Jsou v ní popsány kompetence všech aktérů setkání. Vzhledem k účelu mé práce, kterým je věnovat se kompetencím sociálního pracovníka doprovázející organizace či OSPOD, se blíže zaměřím na kompetence těchto dvou aktérů.

Domnívám se, že metodika od MPSV (Jirková 2021), kterou jsem již několikrát zmiňovala v této práci, velmi pomáhá k ujasnění kompetencí pracovníka OSPOD a doprovázející organizace při realizaci kontaktů dítěte s rodinou.

V metodice je věnována pozornost kompetencím těchto dvou účastníků setkání. Pro příklad uvádím, že pracovník OSPOD má dle této metodiky primárně hájit zájmy dítěte, poskytuje pomoc a poradenství, je koordinátorem případu, informuje rodiče o realizaci plánu pěstounské péče, sleduje vývoj dítěte v náhradní rodinné péči a předává informace ostatním aktérům, včetně IPOD (individuálního plánu ochrany dítěte). Dále může také svolat případovou konferenci (Jirková 2021, s. 14).

Pracovník doprovázející organizace dle Jirkové (2021, s. 17) například pomáhá primárně pěstounovi na základě dohody o výkonu pěstounské péče při naplňování potřeb dítěte, a tedy i při realizaci kontaktu dítěte s rodiči, sleduje průběh pěstounské péče, podává průběžnou zprávu o výkonu pěstounské péče pracovníkovi OSPOD a spolupracuje s ním, zprostředkovává pěstounovi a dítěti odbornou pomoc, zejména psychologickou nebo psychoterapeutickou. Pracovník doprovázející organizace má dle Jirkové (tamtéž) ve standardech upraveno, jak podporuje rozvíjení vazeb s osobami příbuznými a blízkými dítěti, pokud je to v jeho zájmu. Dále má tento pracovník ve standardech upraveno, kde a jak tyto kontakty probíhají. Jako pracovník OSPOD, může i pracovník doprovázející organizace dle Jirkové (tamtéž) svolat případovou konferenci.

Z mé praxe vyplývá, že pracovník doprovázející organizace má více časového prostoru pro práci s vlastním rodinným systémem dítěte a se všemi účastníky setkání dítěte a rodiče.

1.6.2 Kompetence rozvíjet účinnou komunikaci

Na základě výše napsaného vidím jako nosnou kompetenci pro sociálního pracovníka při realizaci kontaktu kompetenci č. I., a tou je kompetence rozvíjet účinnou komunikaci. Definice této kompetence zní tak, že pracovník *umí naslouchat a vytvářet podmínky pro otevřenou komunikaci mezi jednotlivými klienty, skupinami a komunitami. Iniciuje spolupráci a motivuje pro změnu v zájmu klientů* (Havrdová 1999, s. 49).

Kritérii této kompetence jsou dle Havrdové (1999, s. 49-59):

- navázání kontaktu (vytvoření atmosféry důvěry, dbát přiměřené neverbální komunikace);
- přizpůsobit komunikaci věku, individualitě a podmínkám;
- rozeznávat shodná a odlišná hlediska, hodnoty a cíle a respektovat je;
- poskytovat přiměřený prostor pro vyjasnění názorů a cílů klientů;
- usnadňovat komunikaci mezi klienty, organizacemi a širším společenstvím;
- motivovat pro překonávání překážek v dosahování vlastních hodnot a cílů klientů;
- udržovat pracovní vztah s klientem a jeho okolím v procesu změny a získávat a poskytovat přiměřenou zpětnou vazbu;

Z poznatků, které jsem načerpala v teoretické části této práce, vnímám tuto kompetenci v oblasti realizace kontaktů dětí s rodiči jako nejvýznamnější a nejvíce potřebnou pro zdárný průběh setkání a měla by být dle mého názoru zohledněna při inovaci metodiky.

Pro lepší vysvětlení významu kompetencí sociálního pracovníka při realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou přikládám stručnou kazuistiku. Pracovnice v této kazuistice je zároveň respondentkou z výzkumu, který je v praktické části této práce.

1.6.3 Kazuistika asistovaného kontaktu z vybraného zařízení

Kontakty dítěte v přechodné pěstounské péči s biologickou rodinou začaly být v této kazuistice realizovány přibližně dva měsíce poté, co pěstounům na přechodnou dobu bylo svěřeno soudem dítě, které vystupuje v tomto případě.

O pravidelné setkávání měla zájem širší rodina. Pracovnice, v tomto případě zároveň i respondentka z předkládaného výzkumu, požádala písemně OSPOD o informace, zda v tomto případě není soudem stanoven zákaz styku, protože z informací o životě dítěte bylo zřejmé, že se jedná o dítě s vývojovými traumaty, která byla dle domněnek státních orgánů (OSPOD, Policie ČR) způsobena osobami blízkými.

OSPOD se žádosti o realizaci kontaktů ze strany rodiny vyjádřil kladně. Pracovnice po intenzivní komunikaci s OSPOD, pěstouny a dítětem zrealizovala první setkání, které bylo emočně náročné pro všechny zúčastněné. Tomuto setkání předcházela příprava, na které se díky žádosti pracovnice podílel i psycholog působící v oblasti náhradní rodinné péče. Tento odborník se zaměřoval především na zpracování emocí dítěte, jeho minulých zážitků a pěstouny pomáhal připravovat především na zacházení s reakcemi dítěte, které se mohou dostavit po setkání.

Na první kontakt dorazil oproti původní domluvě pouze jeden člen rodiny, pracovnice tedy musela dítěti vysvětlit situaci přiměřeně jeho věku a schopnostem chápání a nabízela na kontaktu aktivity, které by mohly být vykonávány společně.

Setkání bylo původně plánováno na 60 minut, ale protože de dítě během kontaktu na člena rodiny rodiny „upnulo“ a nechtělo se společnými aktivitami přestat, kontakt se prodloužil přibližně na 80 minut.

Další kontakty probíhaly ve frekvenci 1 x za dva měsíce. Rodiče u setkání dítěti říkali, že se těší, až si ho vezmou domů, že spolu budou zase bydlet, a to i přes to, že byli upozorňováni na nevhodnost těchto sdělení.

Protože se dítě projevovalo při kontaktech a po nich tak, že pěstounka nabyla dojmu, že kontakty jsou moc časté, byl k tomuto případu opět přizván odborník, který s účastníky spolupracoval při přípravě na setkání. Vypracoval podrobnou zprávu, ve které bylo odůvodněno, proč se domnívá, že pro dítě nejsou kontakty vhodné v této frekvenci,

popsáno, jak dítě reaguje před kontakty, při nich a také po setkání. Tato zpráva byla předána pracovníci OSPOD a na základě této zprávy soud frekvenci kontaktů s rodiči rozvolnil.

Rodině se rozhodnutí soudu nelíbilo, pracovnice s nimi musela o důvodech rozvolnění kontaktů dlouze hovořit. Těžký byl také následný přechod dítěte z přechodné pěstounské péče, kde bylo dosud umístěné, do dlouhodobé pěstounské péče. Pracovnice s nimi probírala, jak s dítětem o přechodu do nové rodiny hovořit, o tom, že je žádoucí dítě podporovat a jak je důležité mu dopřát šanci vyrůstat ve funkční rodině.

Dítě díky schopnosti pracovnice vše naplánovat, zorganizovat a díky její schopnosti komunikace nejen s účastníky kontaktu, ale i se spolupracujícími organizacemi úspěšně zvládlo přechod do nové rodiny.

Na příkladu této kazuistiky je ukázán význam kompetence rozvíjet účinnou komunikaci a orientovat se a plánovat postup. Pro pracovníky působící v této oblasti vnímám tyto kompetence jako stěžejní.

Metodika k realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou, která je využívána ve vybraném zařízení je dokument, byl vytvořen před covidovými opatřeními (v roce 2014), není určen výhradně pro vybrané zařízení a byl dostačující potřebám tehdejší doby. V této době nebylo potřebné využívat alternativní formy realizace setkání dětí s rodinou a do metodiky tedy nebyly zapracované. Cíl práce, tedy inovace metodiky, bude spočívat ve vytvoření jednoduchého „manuálu“ pro pracovníky ve vybraném zařízení, kteří jsou odpovědní za realizaci setkání dětí v pěstounské péči s biologickými rodiči a bude vytvořen přímo dle potřeb jednotlivých pracovníků.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

Tématem praktické části je způsob realizace kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou. Toto téma je zvoleno proto, aby byl splněn cíl této bakalářské práce, tedy inovace způsobu realizace těchto kontaktů ve vybraném zařízení.

Praktická část se skládá z metodiky šetření, prezentace výstupů průzkumu, sumarizace výsledků a návrhu opatření. Konečným výsledkem všech dosud uvedených kroků je tvorba informačního letáku coby metodické první pomoci při realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou.

2.1 Cíl a předmět průzkumu

Cílem průzkumu je inovace používané metodiky ve vybraném zařízení. Předmětem průzkumu je realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou.

Postup průzkumu v praktické části je analýza výchozího stavu – popis aktuálních metodických pomůcek pro realizaci kontaktu a jejich inovace na základě toho, jak jsou nyní kontakty dětí v pěstounské péči ve vybraném zařízení konkrétně realizovány, získat informace, jaké skutečnosti vnímají pracovníci, kteří tyto kontakty realizují, jako důležité, co by v realizaci kontaktů změnili na základě své dosavadní praxe, uvést příklady, jak děti konkrétně reagují na kontakt s biologickou rodinou a zjistit, jaké kompetence u sebe považují pracovníci za silné a v jakých potřebují podpořit.

Způsob realizace průzkumu spočívá v rozhovorech s respondenty a v analýze dokumentů.

2.2 Průzkumné otázky

Otázky vycházejí z oblasti inovace metodiky v oblasti realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou.

Za průzkumné otázky jsem zvolila tyto:

- Jak probíhá realizace kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou?

- Co vnímáte v oblasti realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou jako důležité?
- Jak vnímáte kompetenční model ve vztahu k sobě a k realizaci kontaktů?

Otázky pro respondenty jsou uvedeny níže. Získané odpovědi na tyto otázky budou využity při tvorbě inovativního materiálu, kterým bude informační leták, jež bude sloužit jako podpora pracovníků při realizaci kontaktů ve vybraném zařízení.

2.3 Analýza aktuálně používaných dokumentů

Analýza výchozího stavu inovace zahrnuje již kapitolu 1.3.1 v této práci, tedy kapitolu *Formy kontaktu*, protože je zde uvedena metodika od Jirkové (2021), podle které se vybrané zařízení řídí.

Vybrané zařízení vychází při realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou především ze zákonem povinných dokumentů, mezi které patří zejména vypracované standardy kvality. Seznam těchto standardů je k nalezení například na portále MPSV v *manuálu implementace STANDARDŮ KVALITY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY pro pověřené osoby podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí* (MPSV, 2014).

Pro realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou je hlavním východiskem v tomto případě standard číslo 5, který se zabývá podporou přirozeného sociálního prostředí. Vybrané zařízení má tento standard zpracovaný, konkrétně ve standardu 5 b, u kterého se píše, že *pověřená osoba podporuje navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými, je-li to v jejich zájmu a má písemně stanovena pravidla jak a kde kontakt dítěte s těmito osobami probíhá a jak na kontakt připravuje dítě, pěstouny, rodiče, osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo osoby s dítětem příbuzné nebo blízké* (MPSV, 2014). Standardy má každé zařízení vypracovány individuálně a pro interní potřeby zaměstnanců, nebudu zde konkrétní znění tohoto standardu proto uvádět.

Na vypracování standardu se podílelo středisko pěstounské péče a odborný externí poradce, který s vybraným zařízením spolupracuje. Tento dokument má 10 stran, poslední aktualizace proběhla dne 25. 11. 2020, standard byl schválen ředitelkou vybrané organizace a jedná se o druhou verzi tohoto dokumentu. S dokumentem byly seznámeny

všechny pracovnice vybraného zařízení ze střediska, které tento standard používá, tedy ze střediska pěstounské péče.

Dalším psaným dokumentem, se kterým vybrané zařízení pracuje a které využívá pro realizaci kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou, je příručka *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*, kterou napsala Uhlířová (2014). V publikaci je uvedeno, že vyšla jako upravená a rozšířená verze příručky, která vznikla v roce 2012, ale nebyla oficiálně vydána.

Jak je uvedeno v úvodu této příručky, je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první části příručky jsou vysvětleny vztahy dítěte mezi rodinou náhradní a biologickou a v praktické části jsou příklady, jak s dítětem o jeho biologické rodině hovořit a také je na stranách 19-38 metodika k realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči, kterou vybrané zařízení používá. V této využívané metodice je hovořeno o doporučeném postupu při realizaci kontaktu, dohodě o kontaktu a rolích jednotlivých aktérů kontaktů, prostor je věnován přípravě jednotlivých aktérů, „předsetkání“ pěstouna s biologickým rodičem, jsou zde také uvedeny věci (jsou-li potřeba), které si mají jednotliví aktéři vzít na se tkání s sebou, možný doporučený průběh setkání a náplň práce moderátora setkání. Závěr metodiky je věnován mezidobí po kontaktu a jeho vyhodnocení. Závěr praktické části této příručky je věnován ostatním situacím, které mohou nastat (například, když kontakt nelze zrealizovat nebo pracovník zjistí, že rodič dítěte zemřel).

Domnívám se, že potřeba vzniku metodiky přišla se vznikem doprovázejících organizací po roce 2013, kdy v souladu s naplňováním standardů kvality bylo potřeba podporovat děti v prohlubování vztahů s příbuznými osobami a metodika je jedním z nástrojů, který může být při realizaci setkání dětí s příbuznými nápomocný.

Uváděná metodika však není interním materiálem vybraného zařízení jako například vypracované standardy kvality, ale je dostupná v tištěné a elektronické podobě a není tedy omezena na využití pouze vybraným zařízením a není vytvořena podle potřeb pracovníků vybraného zařízení.

Impulsem nad zamyšlením nad touto doposud využívanou metodikou bylo období covidové pandemie, kdy se mnoho kontaktů odehrálo pro vybrané zařízení v nestandardních podmínkách (v online prostoru), nebo se neuskutečnilo vůbec. Také rok

vzniku této metodiky, tedy rok 2014, vyvolává otázku aktuality využívaného materiálu pro vybrané zařízení. Při analýze metodiky jsem došla k závěru, že vybrané zařízení užívá jiné názvosloví, než je v materiálu uvedeno, z praxe také vyplynulo, že v některých případech je nutná na realizaci setkání objednávka od OSPOD a má dosavadní praxe potvrdila, že v metodice uváděná možná „předsetkání“ se ve vybraném zařízení z časových důvodů neuskutečňují.

Očekávaná změna ve využívaném materiálu by měla mít dopad na jednotlivé pracovníky vybraného zařízení, proto budou tito pracovníci výzkumným vzorkem. Dopad má dle mého očekávání spočívat ve

- zjednodušení, zpřehlednění a aktualizaci úkonů, za které je pracovník odpovědný (například motivovat klienta, dohodnout termín, sjednat spolupráci s odborníkem)
- posílit jeho kompetence v konkrétních situacích, ve kterých je oprávněný jednat (například ukončit kontakt, kontaktovat spolupracující subjekt).
- rozšíření portfolia využívaných metodických materiálů ve vybraném zařízení.

Výsledek z rozhovorů bude impulsem pro vytvoření jednoduchého a přehledného „manuálu“ pro realizaci asistovaných kontaktů ve vybraném zařízení. Představuji si, že dopad vytvořeného informačního letáku se v praxi projeví v úspoře času pracovníků, v jejich lepší orientaci a také očekávám, že dobře připravený a zrealizovaný kontakt bude ve svém důsledku sloužit k většímu bezpečí dítěte při setkání s jeho rodinou.

2.4 Metodika sběru dat

Respondenty je v tomto případě pět pracovníků vybraného zařízení, které v praxi realizují setkání dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou, kterých se budu ptát na otázky, které jsou součástí příloh této práce.

2.4.1 Prostředí průzkumu

Průzkum byl prováděn ve vybraném zařízení v období od 4. do 14. 3. 2023. Vybrané zařízení je nezisková organizace, působící jako zapsaný ústav. Jedná se o organizaci, která má v současnosti osm středisek, působících v různých oblastech

sociální sféry. Zařízení vzniklo v roce 2005 jako občanské sdružení a orgány tohoto ústavu jsou ředitel/ka, členové správní rady a revizor/ka.

Financování tohoto zařízení je vícezdrojové, jednotlivá střediska mají různé zdroje financování, například středisko pěstounské péče, kde byl z větší části realizován průzkum, je financováno úřadem práce ze státního rozpočtu, dalším zdrojem financí jsou projekty, dary sponzorů a některé služby si hradí zájemci sami (například hlídání v dětské skupině).

Vybrané zařízení, kde byl realizován průzkum, má v současné době 21 zaměstnanců na hlavní pracovní poměr, kteří působí v celkem osmi střediscích (vedení, středisko pěstounské péče, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, občanskou poradnu, rodinnou poradnu, sociálně-aktivizační službu, dětskou skupinu a mateřské centrum).

Z těchto středisek jsou pro tuto práci stěžejní dvě, která se věnují realizaci kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou. Těmito středisky jsou středisko pěstounské péče a rodinná poradna.

2.4.2 Popis vzorku respondentů

Respondentkami bylo v tomto případě pět pracovníků vybraného zařízení, ve kterém jsou kontakty dětí v pěstounské péči realizovány. Jedná se o tři klíčové pracovníce a dvě pracovníce na pozici vedoucích těchto středisek. Jde tedy o účelový výběr, kdy je vzorek tvořen záměrně poskytovatelem služby, který splňuje všechna kritéria, která jsou definována teoretickou částí této práce.

Těmito kritérii jsou:

- působení ve vybraném zařízení
- praktická zkušenost s realizováním kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodinou
- délka praxe minimálně 2 roky

Pro konkrétnější představu respondentky vybraného zařízení uvádím, že se jedná o ženu (muži ve vybraném zařízení na pracovní pozici s touto náplní práce nepracují) se vzděláním v humanitním oboru, jejíž průměrný věk je 40 let, s rodičovskou zkušeností a praxí v oboru, která se dále vzdělává.

Z vedení organizace se v mém průzkumu z celkového počtu 5 ti respondentek objevily 2, které jsou ve vedoucích pozicích jednotlivých středisek. Tito zástupci vedení organizace metodicky vedou své pracovnice a také kontakty dětí v praxi realizují. Ředitelka organizace do průzkumu zapojena není, neboť realizace kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou není v její náplni práce.

Počet let praxe jednotlivých pracovnic v této oblasti se pohybuje od třech do deseti. Respondentky dosáhly vzdělání od úplného středoškolského přes vyšší odborné až k bakalářskému. Stěžejním bodem pro tento výzkum v pracovní náplni jednotlivých respondentek je zprostředkování kontaktu dětí v pěstounské péči s vlastní rodinou.

Pokládané otázky se vztahují právě k výše zmíněné součásti náplně práce respondentek, tedy ke zprostředkování kontaktu dětí s biologickou rodinou. Cílem těchto otázek je zmapování průběhu kontaktu a zjištění, jaké skutečnosti vidí respondentky jako významné pro bezpečný průběh kontaktu a ve kterých místech vidí možnosti zlepšení v tomto procesu. Výsledkem bude inovační materiál, který bude sloužit jako podpora pracovníka a povede ke zkvalitnění poskytované služby.

Proces vzniku výzkumného vzorku

Oslovila jsem pět pracovnic vybraného zařízení, které mají v náplni práce zprostředkování kontaktu dětí s biologickou rodinou. Tento vzorek je vyčerpávající, neboť ve vybraném zařízení se jedná o všechny pracovnice, které mají realizaci kontaktů dítěte s biologickou rodinou v náplni práce.

Všechny tyto pracovnice souhlasily, že se stanou respondentkami v mém výzkumu. Respondentky byly před započítím rozhovoru poučeny o své anonymitě a souhlasily s nahráním rozhovoru pro účely této práce. Rozhovory probíhaly v předem domluvených termínech dle časových možností jednotlivých respondentek, v soukromí vybraného zařízení a byly nahrány do aplikace v mobilním telefonu. Respondentkám byly na jejich přání a pro možnost jejich přípravy dopředu předložen okruh základních otázek a vyjmenované kompetence dle Havrdové.

Jednotlivé respondentky jsou v rozhovorech označeny pomocí písmen (A – E), tazatelka je označena písmenem T.

2.4.3 Techniky sběru dat

Pro získání dat byla v této práci použita technika řízeného rozhovoru, kdy byly respondentkám dopředu předloženy základní otázky, které byly postupně pokládány. V případě nejasné odpovědi byla tazatelem položena respondentce doplňující otázka. Tato výzkumná technika nejlépe odpovídá cíli, předmětu, účelu průzkumu a charakteru vzorku ve zkoumané oblasti. Dále byla použita metoda sekundární analýzy dokumentů, kdy byly zkoumány materiály, které jsou respondentkami vybraného zařízení v oblasti realizace kontaktů využívány.

Všechny respondentky s průzkumem souhlasily. Byly zároveň informovány o tom, že průzkum je zcela anonymní. Před samotným rozhovorem byly respondentky dotazovány, zda souhlasí s nahráním rozhovoru pro účely bakalářské práce. Rozhovory byly nahrány do aplikace v mobilním telefonu autorky této práce a jsou uchovány v jejím počítači a opatřeny heslem. Nahrávky rozhovorů nejsou veřejně nikde dostupné.

2.5 Prezentace dat

Z jednotlivých odpovědí jsem utvořila šest tematických kódů tak, že jsem přepisy textů pročítala a hledala mezi dílčími zápisy tematické souvislosti, které korespondují s předmětem zkoumání.

Těchto šest kódových oblastí člením pro přehlednost do jednotlivých kapitol, které obsahově vysvětlují vnímání realizace kontaktů a souvislostí respondentkami a zároveň tak dávají zpětnou vazbu a informaci, která může být zapracována do výsledné podoby inovace.

2.5.1 Frekvence a náročnost kontaktů

Z provedených rozhovorů s respondentkami vyšlo najevo, že každá dotazovaná osoba realizuje kontakty dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou v odlišné frekvenci, která je velmi různorodá – od jednoho kontaktu ročně přes jeden za měsíc, jeden za dva měsíce, dva až tři kontakty za měsíc, jeden kontakt za šest týdnů až za dva měsíce. Tato odlišná frekvence v realizaci kontaktů vychází z individuálních potřeb každé rodiny a dítěte.

„...u různých rodin je to jako odlišný ta frekvence...“ (A)

„... je to individuální, prostě ta frekvence je nějakým způsobem nastavená...“ (B)

„... frekvence jednou za šest týdnů až jednou za dva měsíce, ale v reálu je to tak, že se vlastně jeden kontakt, nebo první, uskutečnil těsně před Vánoce a v tuhle chvíli máme března a v půlce března by se měl uskutečnit druhý...“ (C)

„... spíš zřídka“ (D)

„Přibližně tak jednou za měsíc“ (E)

Náročnost frekvence kontaktů vnímají dotazované respondentky odlišně. Realizace jednoho kontaktu měsíčně je respondentkou vnímána jako poměrně dost náročná, další respondentka hodnotí frekvenci realizace dvou až tří kontaktů měsíčně za únosnou.

„Je poměrně náročná dost.“ (E)

„... jsem si nastavila tu míru těch kontaktů tak, aby to bylo pro mě únosný...“ (A)

„... v současné době to nějakým způsobem není nějak časově náročný...“ (B)

V oblasti frekvence a náročnosti tedy nepanuje mezi respondentkami shoda. Za významné považují zjištění, že některé respondentky považují za náročné spíše rodiny a jejich očekávání, než samotnou frekvenci realizace kontaktů.

„Nezáleží pro mě až tak na to, kolik jich je za ten měsíc, ale spíš, jak náročný jsou samotný ty rodiny, se kterými kontakty probíhají...“ (A)

„... záleží i na tom, jak často ty kontakty probíhají, jestli je to třeba organizování kontaktu pro jednu rodinu a pokud se odehrávají každých čtrnáct dní a jsou tam hodně náročný ty vztahy...“ (D)

Z rozhovorů také vyšlo zjištění, že žádná z respondentek v současné době nerealizuje více než tři asistované kontakty dětí v pěstounské rodině s biologickou rodinou měsíčně a zároveň další respondentka vnímá tři kontakty měsíčně jako maximum, které by se dalo zvládnout. O hranici třech kontaktů měsíčně tedy můžeme hovořit jako o subjektivně vnímaném limitu pro počet zrealizovaných kontaktů za měsíc.

„...že by se daly zvládnout třeba tři takový kontakty. Maximálně.“ (C)

2.5.2 Příprava na kontakt (ve vztahu k sobě sama)

V oblasti pracovní přípravy na kontakt ve vztahu k sobě sama z výzkumného šetření vyplynulo, že respondentky se na realizaci kontaktů připravovaly zpočátku s metodikou od Lošťákové (2014), která, jak bylo předestřeno výše, je ve vybraném zařízení pro tuto oblast používána. Postupně se získanými zkušenostmi však respondentky používání této metodiky jako nástroje využívají spíše zřídka.

„...tak mi určitě hodně pomohla do začátku.“ (A)

„...existuje nějaká metodika vlastně, do který se občas podívám...“ (C)

„... já jsem četla metodiku, kterou využíváme v našem středisku, ale to spíš bylo na začátku...“ (D)

V oblasti osobní přípravy na realizaci kontaktů je z rozhovorů zřejmé, že respondentky plánují tyto kontakty s časovým předstihem, a to právě proto, aby se na setkání dokázaly připravit. To zahrnuje také zohlednění a úpravu nejen pracovních povinností, ale také osobních. Respondentky se na setkání připravují také zjišťováním a mapováním vztahové oblasti rodiny a emočním laděním pracovníka, který je za realizaci setkání zodpovědný.

„Těma soukromejma povinnostma třeba myslim, že když ten kontakt probíhá v odpoledních hodinách, tak si třeba dřív vyzvednu děti ze školy, nebo zajistím nějaká jejich přesun někým jiným, a co se týká práce, tak si třeba nedomlouváme žádné jiné schůzky, vyloženě se jenom zaměříme na absolvování a realizaci toho kontaktu.“ (B)

„...dobře poskládat ty vztahy. Jak jsou propojený, jak fungujou nebo nefungujou, kde jsou nějaký slabý stránky, silný stránky a podle toho si připravit scénář toho setkání.“ (E)

„... aby ten pracovník, kterej vlastně organizuje a zajišťuje celej ten asistovanej kontakt, tak aby byl v nějaký pohodě a tu přenášel na všechny účastníky...“ (E)

„...aby byl napojenej na všechny ty účastníky a byl schopnej nějak dobře reagovat.“ (E)

2.5.3 Příprava ve vztahu k ostatním aktérům

V této oblasti se výpovědi respondentek v podstatě shodují. Těžiště přípravy aktérů na samotný kontakt vidí pracovnice především v seznámení s průběhem kontaktu, vysvětlení jeho pravidel a možností, tedy běžných organizačních věcí. Dále příprava probíhá také probráním vhodných a nevhodných témat k hovoru během samotného kontaktu. Příprava na kontakt je také respondentkami vnímána jako nejdůležitější součástí celého průběhu setkání. Jedna z respondentek odpověděla, že při přípravě dítěte na kontakt lze kromě pěstouna využít taky odborníka.

„...rodiče upozorňuju zejména na četnost a délku jednotlivých kontaktů, tak, abychom všichni předem věděli, jak dlouho budou trvat a v jakém časovém rozmezí budou probíhat.“ (A)

„... co je vhodné a co není vhodné dětem říkat nebo rozebírat témata, že není vhodné mluvit o nějakém stýskání nebo návratu do původní biologické rodiny...“ (A)

„...ty já vlastně seznamuju s tím, co ten asistovaný kontakt obnáší a vlastně jak ho realizovat...“ (C)

„...Aby věděli, co vlastně můžou očekávat, na co mají právo, aby věděli, co se prostě bude dít, a měli opravdu jasnou představu o tom, co lze a co nelze při tom kontaktu...“ (C)

„...důležitá je ta příprava a důležitý je, aby věděli, že důležitá je ta příprava, že je dobrý jakoby to nepodcenit...“ (C)

„...seznamuji jednotlivé strany s těmi informacemi, ale samozřejmě se bavíme i o pravidlech toho kontaktu...“ (D)

„...před úplně realizací probíhá nějaká edukace těch rodičů o tom, co by měli říkat, jak by se měli chovat, co by neměli říkat, co by neměli dělat a samozřejmě je upozorňujeme i na ty věci ohledně ty intoxikace a prostě to věděj.“ (B)

„Přínos odborníka shledávám hlavně před započítím těch asistovaných kontaktů, kdy může právě pomoci s přípravou dítěte na setkání s biologickými rodiči...“ (A)

„...velkou práci si dávám s přípravou na kontakt. Takže vlastně se vším, co se může odehrávat na kontaktu...“ (E)

„...co je jakoby ještě v pořádku na kontaktu, co není, za jakých podmínek se kontaktu buď přerušit nebo ukončí...“ (E)

2.5.4 Podněty k zavedení do praxe

V oblasti námětů k inovaci jsem vycházela z odpovědí na otázky 10 a 11, tedy „Co Vám chybí v postupech pro realizaci kontaktu?“ a „Co byste v postupech změnila na základě praxe?“. Dvě z respondentek odpověděly, že by uvítaly pracovníka, který by se v oblasti realizace kontaktů věnoval práci s biologickou rodinou dítěte. Klíčový pracovník pěstounské rodiny by se tak neocítil v pozici střetu zájmů. Toto v oblasti realizace kontaktů vnímám jako velkou otázku do budoucna.

„Ta nezávislá spolupráce jakoby dvou lidí, jedni pracují s biologickou a druhý s pěstouny. Že tam nedochází tolik k těm konfliktům.“ (D)

„Mě by se hrozně líbilo, kdyby pro biologický rodiče byl přímo určenej pracovník, kterej je na ten kontakt připraví ve spolupráci třeba s námi jako s pracovníky, protože vnímám, že je tam dost takovej střet zájmů...“ (E)

Dále respondentky odpovídaly, že jim při realizaci kontaktů chybí čas, pružnější reakce spolupracujících subjektů v případech pěstounské péče na přechodnou dobu a jasnější podpora v legislativě.

„...vlastně asi já vnímám, že mi tam nejvíc chybí čas. Protože někdy připravit se opravdu pořádně s každým tím jednotlivým účastníkem je složitý, toho času by bylo potřeba víc...“ (E)

„možná větší pružnost a nadhled třeba OSPODu při realizování...“ (B)

„...přijde mi, že ten zákon nám nedává v tomhlectom takovou oporu a hodně často je vykládanej tak, že vlastně ty biologický rodiče maj hodně práv a žádný povinnosti.

A v tomhleto bych byla ráda, kdybychom vlastně my tu podporu v tý legislativě měli jasnější pro to, abychom jí jakoby těm biologickéjm rodičům mohli líp delegovat.“ (C)

Respondentky by také uvítaly doplnění realizace kontaktů a nové možnosti a formy setkávání a vymezení jasné časové frekvence pro realizaci kontaktů dětí s rodinou.

„...v postupech nemáme úplně jasně určeno, ehm, jak často je prostě potřeba ty kontakty realizovat, že tam by bylo žádoucí dát jako jasný časový ohraničení...“ (A)

„...přidat tam nějaké jiné formy a možnosti těch kontaktů, jako je například kontakt přes skype nebo telefonické kontakty, případně realizace těch kontaktů ve věznicích nebo třeba samotná komunikace dítěte přes whats app...“ (A)

2.5.5 Reakce dětí na kontakt zaznamenané v praxi

Skrze provedené rozhovory se ukázalo, že reakce dětí na kontakt jsou velmi různorodé, většinou se tyto reakce projevovaly v emocích jako je radost, pláč, respondentky zaznamenaly reakce také v oblasti chování, kdy si děti při setkání s rodičem hlídají pěstouna, děti rodiče i odmítaly, při kontaktu působily, že tam nejsou nebo se k rodičům i negativně vymezovaly.

Dle provedeného výzkumu mohou být reakce dětí na setkání s rodičem i v psychosomatické oblasti, kde byly zaznamenány různé akutní kožní problémy.

Děti bývají dle odpovědí respondentek roztěkané, nesoustředěné, může se u nich objevit pomočování, zlé sny, z výzkumu též vyplynulo, že se děti staly mnohem závislejšími na pěstounech, děti měly strach, že si je rodiče odvedou, i když tyto děti byly na setkání s rodičem připravovány. Další zaznamenanou reakcí dětí byla jejich uzavřenost a odcizení.

Respondentky uváděly, že některé děti, pro které nebyly kontakty přínosem, se kontaktů dále nechtěly účastnit.

„...když jsou kontakty, který nejsou pro to dítě úplně přínosem, tak že ty děti nechtěj na ty kontakty ...“ (E)

„...děti v noci špatně spaly, staly se mnohem závislejšími na pěstunech, vyhledávaly hodně jako jejich fyzickou blízkost, měly strach, že si je rodiče odvedou, i když jsme s nimi před tím o tom mluvili, tak přesto jedno dítě nechtělo jít do školy...“ (D)

„...může se stát, že ty rodiče taky úplně odmítají...“ (C)

„...většinou ty kontakty provázejí emoce...“ (C)

„...ty děti jsou takové jako některý úplně...oni tam vlastně jsou, ale někdy jako tam nejsou. Oni vlastně přijedou na ten kontakt, ale v podstatě někdy to vypadá tak, že z něho utíkají...“ (B)

„...může se u nich objevit třeba pomočování, nějaké zlé sny... (A)

2.5.6 Kompetence a seberozvoj respondentek

V poslední vyhodnocované oblasti výzkumu se respondentky shodly, že se cítí silně v kompetenci rozvíjet účinnou komunikaci a v orientaci a plánování postupu. Ve zmíněných kompetencích se cítí silně díky získaným zkušenostem a právě i další získávání těchto zkušeností by vnímaly jako posun v jejich vlastním seberozvoji. Z uvedených rozhovorů nevyplývá jasně označená kompetence, ve které by respondentky potřebovaly větší míru podpory.

Jedna respondentka uvedla, by mohla více zapracovat na kompetenci podporovat a pomáhat k soběstačnosti, ale že tuto kompetenci vnímá při realizaci kontaktů dítěte s rodinou ve vztahu například k biologickému rodiči jako stěžejní pro jiného pracovníka, než je respondentka.

Za konkrétní nástroje k seberozvoji respondentek byly v rozhovorech označeny webináře, workshopy, semináře, informace spojené s pracovním zaměřením respondentek, studium související literatury, dále bylo také uvedeno, že k seberozvoji by mohlo vést větší množství zrealizovaných kontaktů a s tím spojené větší získané zkušenosti. Jedna respondentka uvedla, že by v oblasti seberozvoje mimo seminářů uvítala i přehled základních stručných informací k rychlé rekapitulaci v oblasti kontaktů dětí s rodinou.

Za významné považuji zjištění, že celou oblastí kompetencí a seberozvoje se ve vztahu od respondentek silně ozyvá téma zkušeností, dalšího vzdělávání a potřeby zůstat v kontaktu s aktuálním děním ve zkoumané oblasti.

„...úplně než silný a slabý stránky je pro mě ta odbornost a to, pokud se člověk chce týhle práci věnovat, tak musí počítat s tím, že nemůže stát na místě...“ (B)

„...v rámci podpory a pomoci k soběstačnosti těch biologických rodičů na tom moc nepracuji, protože to si myslím, že je v kompetenci spíš jiných pracovníků...“ (A)

„...kdyby těch kontaktů bylo víc, jo. Ted'ka v tuhle chvíli je jeden. Kdybych dělala tři do měsíce, tak určitě můžu v tuhle chvíli ten rozhovor poskytovat s úplně jinou zkušeností.“ (C)

„...myslím, že když by byly nějaký základní stručný jakoby informace, jakoby stručná metodika, aby člověk, když si potřebuje rychle zopakovat určitý body, kterých by se mohl chytit...“ (D)

„...předávání takových těch příkladů dobrý praxe...“ (E)

2.6 Sumarizace zjištění

Ve výzkumu, jež jsem prováděla kombinací strategie řízeného rozhovoru a tematické analýzy, které oboje byly založeny na analýze dokumentů coby analýze výchozího stavu, jsem došla k několika zjištěním, které budou v této kapitole shrnuty.

Prvním zjištěním vyplývajícím z výzkumného šetření je skutečnost, že každý kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou je individuální a jedinečný, inovace metodiky ve vybraném zařízení tedy nemůže obsáhnout všechny skutečnosti a nemůže podat přehled situací, které mohou nastat. Z provedených rozhovorů je také zřejmé, že je při realizaci kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou důležité, aby každé takovéto setkání dostalo prostor pro svou individualitu a zároveň jsou na pracovnice kladeny nároky v oblasti jejich kreativity při těchto setkáních. Kreativitou pracovníc v tomto případě myslím například profesně reflektovanou zkušenost, zvládnuté asertivní jednání, schopnost adekvátně jednat v určité situaci, schopnost překonávat překážky a zároveň „lidsky“ vnímat ostatní zúčastněné. Je důležité, aby pracovnice uměla

vyřešit situace, ve kterých se jednotliví účastníci mohou pocíťovat určitou míru diskomfortu.

Dalším získaným zjištěním je, že metodiku, která je v zařízení pro realizaci těchto setkání využívána, používaly respondentky jako pracovní nástroj především zezáčátku svého působení ve vybraném zařízení. Nyní se jí buď již neřídí, nebo jen zřídka. Vystala zde také potřeba existence uceleného jednoduchého materiálu se základními informacemi, který by shrnoval důležité body pro realizaci setkání.

Jako významné pro realizaci kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou je zjištění, že respondentky by uvítaly pracovníka, který by byl k dispozici biologickým rodičům dětí a pracoval by s nimi stejným způsobem, jako pracují respondentky s pěstouny.

Toto zjištění se opírá o fakt, že se tento způsob realizace kontaktů osvědčil již v mezistřediskové spolupráci ve vybraném zařízení, avšak není dostupný pro všechny realizované kontakty z důvodu odlišných cílových skupin v jednotlivých střediscích. Konkrétně lze toto uvést na příkladu, že pokud biologický rodič není klientem rodinné poradny, nemůže ho pracovnice rodinné poradny doprovázet, spolupráce s biologickým rodičem poté spočívá na klíčové pracovníci pěstounské rodiny a vyvstává zde obava možného střetu zájmů mezi jednotlivými aktéry setkání.

Další skutečností, která se v realizovaném výzkumu objevila, je náročnost realizace kontaktů. Náročnost je respondentkami vnímána odlišně, dle výpovědí některých respondentek je dána především samotnými nároky a specifiky rodin, nikoliv samotnou frekvencí, která je různá, optikou dalších respondentek je náročná i realizace jednoho kontaktu za měsíc, náročnost zde plyne z nároků kvalitní přípravy jednotlivých aktérů na samotné setkání. Prostor pro zamyšlení nabízí i vnímání služby realizace kontaktů, protože z výzkumného šetření vyplynulo, že tato služba je pro pracovníka, který je v tomto případě k dispozici biologickým rodičům, vnímána jako jedna velmi náročná a zároveň jako jedna s nejmenšími úspěchy.

Jako poslední z realizovaného výzkumu vyplynulo zjištění, že respondentky považují v drtivé většině za svou silnou kompetenci rozvíjet účinnou komunikaci

a orientovat se a plánovat postup. Respondentkami nebyla označena kompetence, ve které by dle svého uvážení potřebovaly větší míru podpory.

2.7 Návrh doporučení

Na základě kombinace poznatků plynoucích z teoretické části práce a informací zjištěných z výzkumu navrhuji do realizace kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou tyto opatření:

- Zajistit pracovníka, který bude spolupracovat s biologickou rodinou dětí – tímto se předejde střetu zájmů, ke kterému v praxi dle zjištění plynoucího z výzkumu dochází. Toto se v zajištění bezpečí dítěte projeví pozitivně na atmosféře setkání a v otevřenější komunikaci účastníků.
- Pokračovat v dosavadní praxi v zařízení – ukončovat kontakt, pokud nastane situace, že dítě pokračovat v setkání nechce. Před samotným setkáním se snažit motivovat jednotlivé účastníky k účasti na kontaktu.
- Nadále se snažit o maximální spolupráci a komunikaci s OSPOD ohledně vhodnosti a frekvence kontaktů dítěte s rodinou, usilovat o pružné reakce spolupracujících subjektů.
- Získávat zpětnou vazbu na proběhlý kontakt. Vždy zjišťovat, jak dítě na kontakt reagovalo, hovořit s pěstounem o projevech dítěte. Pokud je toho dítě schopno (například z důvodu věku), citlivě získávat zpětnou vazbu na setkání s rodinou i od dítěte.

2.8 Diskuze

K tématu kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou je dohledatelný Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí od Bubleové a kol. (2014). Z tohoto výzkumu plyne doporučení, že je nutné, aby kontakt dítěte s biologickou rodinou probíhal v zájmu dítěte. Dále tento výzkum přináší zjištění, že téma vztahu dítěte s jeho biologickou rodinou a jeho udržení bylo již v roce 2014 vnímáno sociálními pracovníky (především pracovníky OSPODu) jako téma, které jim není zcela jasné po organizační stránce a po stránce přípravy pěstounů a rodičů. Je nutné

dotat, že v době, kdy byl výzkum od Bubleové a kol. publikován, se role, úkoly a spolupráce OSPODů a nestátních neziskových organizací teprve vyjasňovaly.

Z mnou provedeného výzkumu plyne, že v této oblasti, tedy v oblasti realizace kontaktů a přípravy aktérů mají pracovníci zodpovědní za realizaci již jasněji, ale vyvstávají nové otázky vážící se k tématu, například již zmíněná potřeba dalšího pracovníka, který bude pracovat pouze s biologickými rodiči. Potřebnost tohoto pracovníka ukazují výsledky mého výzkumu.

Otázkou tedy je, zda je toto možné zavést do praxe, případně, zda by na tohoto pracovníka získalo vybrané zařízení potřebné finance.

Ze sekundární analýzy dokumentů, která byla provedena, plyne, že vybrané zařízení postupuje podle metodiky, která byla vytvořena MPSV a kterou doporučuje. Z rozhovorů vedených s respondentkami vyšlo najevo, že metodiku, o které jsou v této práci zmiňovaná (Uhlířová, 2014), využívaly spíše v začátcích své profesní dráhy klíčové pracovnice. Ačkoli je metodika od Jirkové (2021) novější, je v souladu s tím, jak respondentky kontakty dětí v pěstounské péči realizují.

Zmiňované metodiky jsou podle výsledků mého výzkumu využívány ve vybraném zařízení v menší míře. Tuto skutečnost přičítám získané profesní zkušenosti respondentek. V rozhovorech byla cítit potřeba jednoduchého a přehledného manuálu se stručnými informacemi, proto jsem vytvořila informační leták, který může sloužit jako podpora pro jednotlivé pracovnice zodpovědné za realizaci kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou.

Informace v tomto manuálu vycházejí ze zkušeností a potřeb respondentek, které jsem načerpala v rozhovorech.

Zkoumanou oblastí byly i kompetence jednotlivých respondentek a oblast jejich sebezvoje. Kompetenci rozvíjet účinnou komunikaci, kterou jsem v teoretické části této práce uvedla dle mého jako stěžejní pro zdárný průběh kontaktu, vnímá stejně i výzkumný vzorek, tedy respondentky vybraného zařízení. Další kompetencí, kterou vnímají respondentky jako nosnou pro zkoumanou oblast, je kompetence orientovat se a plánovat

postup. Domnívám se, že toto tak respondentky vnímají díky nasbíraným pracovním zkušenostem.

Svůj seberozvoj vidí převážně v získávání zkušeností a dovedností ve zkoumané oblasti a účasti na vzdělávacích akcích.

3 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnovala kontaktům dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou, což je záležitost, na kterou mají děti umístěné do náhradní rodinné péče právo, které vyplývá nejen z mezinárodně platných a uznávaných dokumentů, ale také z české legislativy. Pěstouni mají povinnost umožnit dítěti kontakt s vlastní rodinou a mají u dítěte s jeho vlastní rodinou prohlubovat sounáležitost. Jedním z úkolů doprovázejících organizací je pomoci pěstounovi s tímto kontaktem.

Předmětem mé práce byly kontakty dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou se zřetelem na zajištění bezpečí dítěte, což vnímám jako jeho zájem. Tento předmět jsem v průběhu tvorby práce sledovala, v této práci je také uveden návrh doporučení, které vnímám jako důležité při realizaci kontaktů a zajištění bezpečí dítěte.

Cílem práce byla inovace způsobu realizace kontaktů dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou. Tohoto cíle bylo dosaženo vytvořením jednoduchého a stručného informačního letáku pro pracovníky ve vybraném zařízení, kteří jsou zodpovědní za organizaci a průběh kontaktu. Informační leták vychází z potřeb a průběhu kontaktů tak, jak vyplynulo z provedených rozhovorů s respondentkami.

Jako metodu svého výzkumného šetření jsem si v praktické části zvolila kombinaci strategie řízeného rozhovoru a tematické analýzy, které oboje byly založeny na analýze dokumentů coby analýze výchozího stavu. Technikou byl při tomto dotazování strukturovaný rozhovor s respondentkami vybraného zařízení. Druhou zvolenou metodou byla sekundární analýza dokumentů, kdy jsem komparací dokumentů, které jsou využívány ve vybraném zařízení a doporučovaných metodik došla k závěru, že se respondentky významně neodchylují při realizaci kontaktů od doporučeného postupu MPSV.

Z praktické části výzkumného šetření vzešly nahrané rozhovory, které byly přepsány do přesné transkripce a jsou součástí příloh této práce. Pro označení jednotlivých účastníků jsem v transkripci použila písmena A - E, tazatelka je označena písmenem T. Poznatky, které jsem z výzkumného šetření získala, jsem rozčlenila do šesti kapitol, z nichž je každá popsána a obsahuje doslovné citace respondentek.

Zkoumanou oblastí byly i kompetence pracovníků vybraného zařízení. Respondentky se shodly, že oblast rozvíjení účinné komunikace, kterou vnímám jako nosnou v oblasti realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou, vnímají jako svou silnou stránku, stejně jako orientování a plánování postupu. Důležitost těchto kompetencí dokresluje přiložená kazuistika. Pro vybrané zařízení je ovládání těchto kompetencí respondentkami pozitivním faktem.

Získané informace odpovídají vzhledem k výzkumnému prostředí a výzkumnému vzorku vybranému zařízení, ve kterém byl průzkum realizován. Předkládané závěry této práce a informační leták lze případně využít jako opora pro pracovníky v zařízeních obdobného typu a s obdobným zaměřením, je však potřeba brát ohled na specifika dané organizace, kterými mohou být například odlišné pracovní postupy.

V diskuzi jsem reflektovala výzkum v oblasti náhradní rodinné péče, který probíhal v období vzniku a ukotvování doprovázejících organizací v systému náhradní rodinné péče a následně jsem nastínila aktuální otázky v realizaci kontaktů dětí s rodinou a stručně jsem shrnula zkoumané oblasti.

Domnívám se, že realizování kontaktů dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou je oblast, která klade značné nároky jak na pracovníka, který za ně zodpovídá, tak na ostatní zúčastněné aktéry. Náročnost této služby spočívá velkou mírou v tom, že ji nemůže dopodrobna popsat žádná metodika ani žádný pracovní postup, protože každé setkání je originální, individuální a jedinečné. Pracovník by měl umět být při těchto setkáních kreativní ve vztahu k řešení nepředpokládaných situací a zároveň nechat tomuto setkání prostor pro jeho jedinečnost s ohledem na zájem dítěte.

4 SEZNAM ZDROJŮ

BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., 1999. Organizace náhradní rodinné péče. In: MATĚJČEK, Z., et. al. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, s. 31 – 42. ISBN 80-7178-304-8.

BUBLEOVÁ, V., MATĚJČEK, Z., 1999. K historii pěstounské péče. In: MATĚJČEK, Z., et. al. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, s. 25 – 30. ISBN 80-7178-304-8.

BUBLEOVÁ, V., NOVÁK, O., VÁGNEROVÁ, M., et al., 2014. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí* [online]. Středisko náhradní rodinné péče, spolek. [vid. 19. 3. 2023]. Dostupné z : <http://vyzkum-mladez.cz/zprava/1519857872.pdf>

HAVRDOVÁ, Z., 1999. Kompetence v praxi sociální práce. Praha: OSMIUM. ISBN 80-902081-8-5.

ILLE, K., ZAPLATÍLKOVÁ, H., 2018. Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou. In: *Dobry pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. Tábor: RUDI, a.s., ISBN: 978-80-907053-2-6.

JIRKOVÁ, K., 2021. *Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodika_Realizace+kontakt%C5%AF+d%C3%ADt%C4%9Bte+v+PP+s+rodi%C4%8Di+a+osobami+p%C5%99%C3%ADbuzn%C3%BDmi+a+bl%C3%ADzk%C3%BDmi.pdf/ca9b0aea-78ef-f354-bf65-febc3a2d48c9

KOCOURKOVÁ J., ČERNÁ R., 2018. Kontakt dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou. In: [kontaktdetivnrp.cz](https://kontaktdetivnrp.cz/downloads/manual_kontakt_deti_v_NRP_s_biologickou_rodinou.pdf) [online]. [vid. 29. 11. 2022]. Dostupné z: https://kontaktdetivnrp.cz/downloads/manual_kontakt_deti_v_NRP_s_biologickou_rodinou.pdf

MPSV, 2014. manuál implementace STANDARDŮ KVALITY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY pro pověřené osoby podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: [mpsv.cz](https://www.mpsv.cz) [online]. [vid. 18. 2. 2023]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_PO.pdf/b2129b3e-086a-e372-a8f4-0899d55f2a56

MPSV, 2022. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Statistiky* [online]. 8. 4. 2022 [vid. 17. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>

MPSV, 2016. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. In: *vlada.cz* [online]. 24. 11. 2016 [vid. 3. 10. 2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., et al., 2019. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-481-4.

MATOUŠEK, O., et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 979-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. 2. přepr. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí*. Praha: Karolinum. ISBN: 978-80-246-3336-7.

NOVOTNÁ, E., 1998. Náhradní rodinná péče v České republice. In: *Dobry pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. Tábor: RUDI, a.s., ISBN: 978-80-907053-2-6.

PAZLAROVÁ, H., 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

PAZLAROVÁ, H., 2013. Pěstounská péče. In: MATOUŠEK, O., et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 466 – 467. ISBN 978-80-262-0366-7.

SOBOTKOVÁ, I., 2010. Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E-psychologie* [online], roč. 4, č. 1, s. 51 – 56 [vid. 2. 11. 2022] . ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/clanek/83>

ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠUSTROVÁ, A., 2018. Doprovázení pěstounských rodin. In: *Dobrý pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. Tábor: RUDI, a.s., ISBN: 978-80-907053-2-6.

TRNKOVÁ, L., 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7552-

864-3.

UHLÍŘOVÁ, V., 2014. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor: Velký Vůz Sever.

UHLÍŘOVÁ, V., 2012. *Vztahový labyrint v náhradní rodině. Vlastní rodina přijatých dětí* [online]. [vid. 6. 11. 2022]. Dostupné z: https://nahradnirodina.cz/sites/default/files/vztahovy_labyrint_v_nahradni_rodine_1.pdf

.

ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÉ UNIE, 2012. Listina základních práv Evropské unie. In: *EUR- Lex* [online]. 7. 12. 2000 [vid. 3. 10. 2022]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů a mezinárodních smluv* [online]. 1999, částka 111, s. 7662 - 7681 [vid. 10. 10. 2022]. Dostupné z: https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=359/1999&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. 2013, částka 33. [vid. 14. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=89%2F2012%20%C2%A7%20967>

5 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Výčet otázek pro respondenty

Příloha B: Ukázka práce s textem

Příloha C: Informační leták pro pracovníky

Příloha D: Volná příloha (informační leták pro pracovníky)

Příloha A: Výčet otázek pro respondenty

- 1) Realizujete kontakty s biologickou rodinou?
- 2) Jaká je frekvence?
- 3) Jak moc je pro Vás toto množství kontaktů pracovníě náročné?
- 4) Pomáhá Vám zpracovaný postup pro realizaci kontaktu?
- 5) S čím seznamujete jednotlivé účastníky (biologické rodiče, pěstouny, děti)?
- 6) Jak probíhá samotný asistovaný kontakt?
- 7) Spolupracujete s dalšími odborníky?
- 8) S jakými?
- 9) V čem spočívá přínos odborníka?
- 10) Co Vám chybí v postupech při realizaci kontaktu?
- 11) Co byste v postupech změnila na základě praxe?
- 12) Co dalšího ještě vnímáte jako důležité při realizaci kontaktu?
- 13) Jaké konkrétní reakce dětí jste ve své praxi zaznamenaly?
- 14) Co ještě pro Vás souvisí s tématem tohoto rozhovoru a nezeptala jsem se na to?
- 15) Jaké své kompetence považujete za silné a v jakých potřebujete podpořit (vycházíme z kompetenčního modelu Havrdové)?
- 16) Co by mohlo pomoci Vašemu seberozvoji?

Příloha B: Ukázka práce s textem

FREKVENCE A NÁROČNOST KO
PŘÍPRAVA NA KO (VE VZTAHU K POBE)
PŘÍPRAVA VE VZTAHU K OSTATNÍM

PODLETY K ZÁMĚRŮ DO
PRAXE
REAKCE DĚTÍ
KOMPETENCE A SEBETOČNOST

B: Na základě praxe se v podstatě asi nedá úplně nic měnit, nebo já z mého pohledu bych asi úplně neměnila nic, co se týká jako realizace u nás v té organizaci, ale možná, možná větší pružnost a nadhled třeba OSPODu při realizování toho... kontaktů s biologickou rodinou ve chvíli, kdy to děcko je třeba v krátkodobý pěstounský péči nebo v té péči na přechodnou dobu. Tak tam možná jako by se mělo reagovat pružnějš.

T: Co dalšího ještě vnímáte jako důležité při realizaci kontaktů?

B: Důležité... No, určitě jako co oceňuju já, že si můžeme dát nějakou zpětnou vazbu, protože ta může potom ten kontakt zase při tom dalším setkání obohatit nějakým novým nápadem, jak to zrealizovat jinak, nebo naopak čeho se vyvarovat. Může mi vlastně ten přechodnej pěstoun dát zpětnou vazbu ohledně chování toho dítěte před kontaktem, po kontaktu, a na základě toho potom my můžeme i vyjednávat ty kontakty a realizaci těch kontaktů v jiných časových intervalech nebo třeba opravdu i udělat všechny možný kroky k tomu, aby se ty kontakty utlumily, protože třeba k ničemu nevedou.

T: Jaké konkrétní reakce dětí jste ve své praxi zaznamenali?

B: Roztřkanost, psychosomatický projevy, nesoustředěnost, no... můžou to být různé akutní kožní problémy, ale to všechno souvisí jako s tou psychosomatikou. No, ty děti jsou takový jako některý úplně... oni tam vlastně jsou, ale někdy jako tam nejsou. Oni vlastně přijedou na ten kontakt, ale v podstatě někdy to vypadá tak, že z něho utíkaj v rámci prostoty organizace a ani tam nechťej bejt, no. A to se taky někdy stane, no.

T: Co ještě pro Vás souvisí s tématem tohoto rozhovoru a nezeptala jsem se na to?

B: Nic mě nenapadá (smích).

T: Jaké své kompetence považujete za silné a v jakých potřebujete podpořit? Vycházíme z kompetenčního modelu Havrdové.

B: Tak to si myslím že za sebe... neřekla bych že ani podpořit, ale určitě je důležitý odborný růst a k němu vlastně patří například získávání těch zkušeností z těch kontaktů, což si myslím, že jsou jakoby výborné a nejlepší zkušenosti, který pracovník může mít, protože to, že má nějaký semináře nebo školy je jako fajn, ale na tu praxi se nikdy nikdo nepřipraví, ta se prostě prověří ve chvíli, kdy ty situace nastanou a tam se vlastně ukážou za prvý ty odborný dovednosti, ale asi se tam i trochu odráží osobnost každého klíčového pracovníka (hovor na chodbě). A za silné... no... já nevím no, já bych neřekla ani tak silné, jakože prostě už tak nějakým způsobem jsou jako ve mně zakořeněný, mám je tam prostě. To, že se člověk někdy

Příloha C: Informační leták pro pracovníky

PO KONTAKTU

- ověřit si (u OSPODu) potřebnost zaslání mimořádní zprávy ze setkání
- kontakt zpracovat administrativně do počítačového systému
- s časovým odstupem zjistit zpětnou vazbu jednotlivých účastníků
- zjišťovat projevy dítěte (od pěstouna)
- dle zájmu účastníků (především dítěte a rodiče) a dle projevů dítěte popřípadě naplánovat další setkání. Frekvenci naplánovat ve spolupráci s OSPOD, pěstounem a dítětem. Tento krok nemusí následovat bezprostředně po ukončení prvního setkání

NEZAPOMENĚT

INFORMAČNÍ LETÁK PRO PRACOVNÍKY

- pokud panuje obava o vhodnosti kontaktu, existuje Formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu od organizace Amatheia z. s.
- kontakt plánovat především s ohledem na bezpečí a zájem dítěte a také s ohledem na to, aby setkání zvládli všichni účastníci po stránce psychické a praktické

REALIZACE KONTAKTŮ DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI S BIOLOGICKOU RODINOU

PŘED KONTAKTEM

- zjistit (z rozsudku, u OSPODu), zda není soudem kontakt dítěte s rodiči zakázán či upraven soudně
- zjistit představy jednotlivých účastníků o kontaktu a zjistit počet účastníků
- zjistit formu kontaktu (osobní, telefonická, přes aplikaci whatsapp, skype, dopis...)
- zjistit zdroje jednotlivých účastníků
- motivovat jednotlivé účastníky
- zjistit příběh rodiny a dobře „poskládat“ rodinné vztahy
- připravit jednotlivé účastníky na setkání
- domluvit vhodný termín
- zajistit místo setkání
- před kontaktem ověřit, zda domluvený termín platí či zda nedošlo ke změně
- připravit potřebné formuláře (podpisový arch, zakázkový list)
- připravit „scénář“ setkání, včetně možných aktivit a potřebných věcí (karty, pastelky, papíry, knížky, míč...)
- je možné například požádat rodiče o zaslání své fotografie, tu ukázat dítěti, pokud má zájem

PŘÍPRAVA ÚČASTNÍKŮ NA KONTAKT

s každým účastníkem hovoříme (s dětmi s ohledem na jejich věk a rozumové schopnosti) o:

- tom, co znamená kontakt s rodinou
- tom, kdo bude přítomen
- tom, co mohou očekávat, na co mají právo
- tom, co se ne/smí
- možné frekvenci kontaktů, pokud již víme, že kontakt nebude ojedinelý
- ne/vhodných tématech hovoru při kontaktu
- tom, jak se vyjadřovat o rodičích či pěstounech
- předpokládané době trvání kontaktu
- průběhu kontaktu
- podmínkách kontaktu (co se stane, když někdo přijde pozdě, jak dlouho se čeká...)
- za jakých podmínek se kontakt přeruší (např. nadávky) nebo se nezrealizuje (např. akutní intoxikace)
- pracovník se musí „vyladit“

S pěstounem hovořit o tom, že i on musí o plánovaném kontaktu s dítětem mluvit a připravit dítě na setkání s rodinou.

S přípravou účastníků na kontakt může pomoci psycholog nebo psychoterapeut.

BĚHEM KONTAKTU

- sledovat projevy jednotlivých účastníků, zejména dítěte a adekvátně na ně reagovat
- pokud je potřeba, „moderovat“ setkání, popřípadě nabídnout vhodné aktivity
- pokud se účastníci dostanou do silných emocí (například dítě), zkusit odvést pozornost jinam, popřípadě ukončit setkání
- zjišťovat potřeby účastníků (pitný režim, teplota v místnosti, čerstvý vzduch...)
- zajistit podpisy zúčastněných na podpisovém archu
- 10 minut před konce upozornit na blížící se konec setkání
- připomenout možnost společné fotografie